

MAGYAR TANÍTÓKÉPZŐ

A TANÍTÓKÉPZŐ-INTÉZETI TANÁROK
ORSZÁGOS EGYESÜLETÉNEK
FOLYÓIRATA

L. ÉVFOLYAM
3. SZÁM

BUDAPEST, 1937.
MÁRCIUS

SZERKESZTŐSÉG,
hová a lap szellemi részét illető
minden közlemény küldendő:
Budapest,
I. ker., Menkina János-u. 8/b.
II. em. 3.
Kéziratokat nem adunk vissza.

SZERKESZTI:
MOLNÁR OSZKÁR

Tagsági v. előfizetési díj évenként 8 P.
Az egyesülettel és a lappal kapcsolatos
minden befizetés 48.627. sz. csekk-
lapon történhet. (A csekk számla tulaj-
donosa: Tanítóképző-intézeti Tanárok
Országos Egyesülete). Reklamációk
Pöcza József pénztáros címére Bpest,
VI., Munkácsy M.-u. 26. küldendők.
HIRDETÉSEK MEGEGYZÉS SZERINT

Összeköttetéseink a külföldi pedagógiai irodalommal.

A magyar pedagógiai irodalom, benne a tanítóképzőintézeti pedagógiai irodalom a körülményekhez képest elég gazdagnak mondható. A bennünket közelebbről érdeklő tanítóképzőintézeti és népiszkolai pedagógiai irodalom főképpen a gyakorlati életre szorítkozik s e tekintetben szép eredményeket, értékes termékeket mutathat fel. Tanítóképzésünk s ezzel kapcsolatban népiszkolai oktatásunk e század elején nagy lendületet vett fel s folytonos haladás jelzi minden útját. Midőn 1917-ben a tanítóképzőintézeti tanárok évi közgyűlésén Seyfert Richard a dresdai tanítóképzőintézet volt igazgatója részt vett, a legnagyobb elismeréssel nyilatkozott a magyar tanítóképzésről, amely nem áll mögötte más kultúrállamok tanítóképzésének. Fájdalom, tanítóképzésünk nem haladt tovább a megkezdett úton. Az 1920-ban tervezett hatosztályú képzőből ötosztályú képző lett. Az utóbbi 10 év alatt pedig a felett vitatkozunk, hogy történelmi alapon fejlesszük-e tovább a tanítóképzést, vagy pedig azt áttegyük az egyetemre. Ez utóbbinak lehetetlen voltát csak most mutatta ki a *Magyar Tanítóképző*ben kiváló pedagógusunk Imre Sándor.

A gyakorlati pedagógia fellendülése főképpen a kísérleti pedagógiára vezethető vissza, amelynek fontosságát magyar pedagógusaink csakhamar felismerték. Szorgalmasan kutatnak a módszerek után, amelyekkel a tanítást könnyebbé, célravezetőbbé tehetik. Általában el kell ismerni, hogy a legújabb pedagógiai irányzatok áldásos eredményeit első sorban a tanítóképző-intézetek és a népiszkolák használták ki. Ezekben alakult át egy pár évtized alatt a leggyökeresebben a pedagógia. A tanítás úgyszólván művészetté lett. Ennek a meglátásnak, felismerésnek köszönhetjük azt az élénkséget, amely gyakorlati pedagógiai irodalmunk mezején tapasztalható.

Önálló elméleti pedagógiai irodalommal nem nagyon dicsekedhetünk. Van elméleti pedagógiai irodalmunk, de annak termékei túlnyomó részben idegenből átültetett, kultúrnyelvekből lefordított művek. Ha mi a külföldön megjelent kiváló pedagógiai műveket le-

fordítjuk s kiadjuk, nem válik szégyenünkre, sőt ezzel bebizonyítjuk pedagógiai kultúrérzékünket s annak szükségérzetét, hogy a nagy művelt népek művelődési mozgalmaiban, eszmeáramlatában részt akarunk vetni s a mi jót, értékest látunk pedagógiájukban, azt át vesszük s hasznosítjuk. Az oly művelt népek, mint az angolok, franciák, hollandok, olaszok nem restelnek tanulni a legelső pedagógus néptől, a német néptől. Ha valamely fontosabb munka megjelenik a német pedagógiai világban, azt mindjárt lefordítják nyelvükre. Keresik az összeköttetést a német pedagógiával. Amerika 2 kiváló pedagógusa, Stanley Hall és James Ziller Lipcse szemináriumában nyerték pedagógiai kiképzésüket. Rein szűnidei tanfolyamára a világ minden részéből sereglettek pedagógusok, hogy tanuljanak s magukat tovább képezzék. A pedagógia nemzetközi tudomány. E téren a népeknek kölcsönösen tanulniok kell egymástól s minél élénkebb összeköttetést tartaniok fent. Bárcsak anyagi helyzetünk megengedné, hogy minél több nevezetesebb külföldi pedagógiai munkát adhatnánk ki magyar fordításban. Hogy ezen a téren mit jelent az anyagi eszköz hiánya, tapasztaltam néhány évvel ezelőtt. 1930-ban jelent meg Schohaus svájci tanítóképző-intézeti igazgatónak *Az iskola árnyoldalai* (Schatten über der Schule) című nagyon értékes, sok vitára alapot szolgáltató munkája, amelyet azonnal lefordítottak angol, francia, holland nyelvre. A híres pedagógus személyes összeköttetésben is van velünk, mint magyarbarát ismeretes. Bármint akartam, hogy munkája magyar nyelven megjelenjék, nem sikerült kiadót találnom. Szerencsésebb volt nálunk Schohaus egy másik munkával. Ugyanis felfedezte Pestalozzinak egy munkáját, amely a kis gyermekek neveléséről szól. A munkát Pestalozzi levelekben írta az Iffer-tenben időző angol Greaveshez, akinek részére azokat angolra fordították le. Az eredeti német irat elveszett, de az angol fordítást megtalálták Amerikában s azt Lohner visszafordította németre, lehetőleg utánozva Pestalozzi stílusát. Az így visszafordított szöveget adta ki Schohaus 1924-ben ily címmel: *Anyá és gyermek. Értekezés levelekben a kisdedek neveléséről*. Így most már Pestalozzinak egy eddig ismeretlen munkája is belekerül a neveléstörténetbe. A munkát Petrich Béla fordította le 1929-ben magyarra, előszóval korán elhunyt kiváló pedagógusunk, Kenyeres Elemér látta el.¹ Ugyancsak Schohaus adta ki 3 kötetben Pestalozzi válogatott munkáit 1927-ben s megírta az első kötetben Pestalozzi életrajzát. Nagy kár, hogy még mindig nincsen teljes Pestalozzi-fordításunk jó magyar nyelven. Zsengeri Samu fordítása 1881-ből hiányos, elavult s éppen nem magyaros. Mily értéket jelentene számunkra, ha magyar fordításban olvashatnánk azt a beszédet, amelyet Pestalozzi tartott 1809-ben a svájci nevelők társasága előtt az elemi oktatás gondolatáról. Kívánatos volna, ha megjelennének magyarul azok a beszédek, amelyeket Pestalozzi 1808—1812. években intézett ünnepélyes alkalmakkor munkatársaihoz.

¹ Lásd: Kisdednevelés 1929. évi 5. sz.

A magyar elméleti pedagógiáról joggal elmondhatjuk, hogy annak terén csaknem teljesen reprodukzív teljesítményt viszünk véghez. Itt volna az ideje, hogy produktív munkát is végezzünk, önállóságra törekedjünk. Elvégre nekünk is lehet, de van is mondanivalónk az elméleti pedagógiában, amit közölhetnénk külfölddel, belevihetnénk a pedagógiai világirodalomba, a hová kiváló költőink, íróink, tudósaink műveiknek kultúrnyelvekre való lefordítása által bejuttottak. Ne csak mi importáljunk külföldről pedagógiai termékeket, hanem legyen nekünk is e téren exportunk. *Schohaus*, amidőn megjelent 1931-ben a debreceni tanítóképző-intézet 75 éves jubileumán s egy hétig időzött nálunk, meglátogatta intézetünkben az órákat, tájékozódást szerzett a magyar tanügyről, látogatása végén így nyilatkozott: „Sokat tanultam Magyarországon, aminek hasznát veszem. Régen mi, svájciak exportáltunk a pedagógiában, ma mi is importra szorulunk.“ Midőn visszatért Svájcba, előadásokat tartott a magyar tanügyről, különösen a tanítóképzésről, a népoktatásról. Miután 1930-ban láttan az ő intézetükben, Kreuzlingenben a gyakorlati kiképzést, ő pedig 1931-ben a miénket, megállapította, hogy a miénk jobb. Különösen elismeréssel nyilatkozott a mi tanítójelöltjeink komoly, udvarias magatartásáról, amely szerinte mintaképül szolgálhat a svájci ifjúság előtt.

Hogy mi tudunk exportálni is az elméleti pedagógia terén, mutatja felejtethetlen pedagógusunk, *Nagy László* esete. Mostanában olvasgatom az ifjúságtanulmány tulajdonképpeni megteremtőjének, *Tumlirz Ottó* gráci egyetemi tanárnak *Bevezetés az ifjúságtanulmányba* című 2 kötetes 1931-ben megjelent igen értékes munkáját. Az első kötetben adja az irodalmát a gyermeklélektan, gyermektanulmány, ifjúságlélektan és ifjúságtanulmány terén megjelent munkáknak. Összesen 850 munkát sorol fel, amelyek német, francia, angol nyelven jelentek meg. A szerzők között van néhány szláv név, de munkáik német fordításban jelentek meg. Mily jól esett ott látnom a 646. szám alatt *Nagy László* munkáját a gyermeki érdeklődés lélektanáról.² *Nagy László* tudvalevőleg megteremtette Magyarországon a gyermektanulmányt s önálló kutatásokat végzett a gyermeki érdeklődés terén, kutatva annak lélektani okait, törvényeit s azt, hogy miképpen lehet az érdeklődést mesterségesen irányítani. A híres német pedagógus *Meumann* Ernő az általa szerkesztett pedagógiai folyóiratban adta ki *Nagy László* idevonatkozó tanulmányainak az eredményét. Így bevonult neve a pedagógiai világirodalomba. *Tumlirz* említett munkájában 7 lapon idézi munkáját. A többek között így ír: „Az érdeklődés alakjainak fejlődési menetét a legbelsőbben *Nagy László*, budapesti tanítóképző-intézeti igazgató tette vizsgálat tárgyává, aki több gyermeket éveken át tervszerűleg figyelt meg s magatartásukat különböző, célzatosan előidézett és megismételt alkalmakkor vette szemügyre, így pl. kovácsműhelyben,

² A munka német címe: *Nagy L.: Psychologie des kindlichen Interesses.* Päd. Monographien 9. Leipzig 1912.

szerűn, aratáskor stb. A fejlődés 5 fokához jutott el s megkülönböztetett: 1. érzéki, 2. szubjektív, 3. objektív, 4. állandó, 5. logikai érdeklődést" (I. k. 240. l.). Valami büszkeség félet érzek, amikor *Tamlirz* könyvét forgatom s ott látom Nagy László nevét, a mi megboldogult tudós pedagógusunk nevét, akit talán nem értékeltünk s nem becsültünk meg életében annyira, mint ahogy megérdemelte. Nagy László egy másik munkával is megajándékozta a német pedagógiai irodalmat. E munkát *A háború és a gyermek lelke* címen 1916-ban írta.³

Mi a teendők? Önálló kutatásokat kell végeznünk a pedagógiában, mint ezt Nagy László tette. A gyermekekkel és az ifjakkal való foglalkozás közben számtalan megrögzítésre érdemes megfigyelést tehetünk. A mi pedagógusaink még nem igen dolgozták fel a gyermek- és ifjúságtanulmány terén tett kutatásaik eredményét, pedig ennek az eredménynek közreadása, nyomtatásban való megjelentetése nagy mértékben fellendítené a gyakorlati életből leszűrt elméleti pedagógiai irodalmunkat. Ne feledjük el, hogy a gyakorlati pedagógia múlt, gyakorlati változásnak van alávetve, de az elméleti pedagógia, ha változtat is rajta valamit az idő, több marandóságra számíthat. Hiszen valamely tételt, törvényt csak hosszas gyakorlati eljárás után lehet megállapítani. Csak annak a pedagógiának van létjogosultsága, amely gyakorlati megismerésen alapuló lélektanra támaszkodik. Bölcselkedéssel megállapított lélektani és pedagógiai nézeteknek mindig megvan a maguk egyéni jellegük, amint ezt *Spranger* szellemtudományi lélektanán látjuk.

Keressünk összeköttetéseket a külföldi pedagógiai világgal. Egy ilyen élni akaró nemzetnek a külföld minden tudománya, így a pedagógia terén is jelentkeznie kell, ami első sorban modern nyelvtudással lehetséges. Tegyük valamiképpen lehetővé, hogy minél több külföldi, különösen német folyóirattal vagy pedagógiai tudományos vállalattal jöjjünk érintkezésbe. Régebben a külföldi pedagógiai világgal mintha élénkebb lett volna az érintkezésünk. *Kármán Mór* 2 évig tartózkodott Ziller lipcsei szemináriumában s készültségével Ziller bizalmát annyira megnyerte, hogy intézetének tanulmányi rendjét vele készítette el. Az általa 1879-ben készített gimnáziumi tantervről és utasításról a németországi tanügyi körök is nagy elismeréssel nyilatkoztak. Szükséges továbbá, hogy a külföldi lapokba minél többet írjunk hazánk tanügyi helyzetéről. Hadd lássák, hogy mi e tekintetben sem vagyunk elmaradva. A szlávok (csehek, szerbek, lengyelek, bolgárok), sőt még a románok is gyakran írnak tanügyről a németül szerkesztett folyóiratokba, a francia és angol lapokba. Hogy mennyire szükséges, de egyszersmind hálás dolog is a külföldet tájékoztatni, felhozom a magam esetét, amit bizonyára senki sem vehet szerénytelenségnek. 1930-ban meglátogattam a debreceni kollégium segélyével a svájci tanítóképzőket, amely látoga-

³ Német címe: *Ergebnisse einer Umfrage über die Auffassung des Kindes vom Kriege*. 1916. A. Barth. Leipzig.

tásról tájékoztattam e lap olvasóit is.⁴ *Schohaus* Kreuzlingenben felkért, hogy a negyedévesek előtt (ott még a tanítóképző négy évfolyamú) tartsak egy előadást a magyar tanítóképzésről. Örömmel meg tettem. A növendékek a kérdések halmazával árasztottak el, amelyekre felelnem kellett. A románok valamiképpen megtudták, hogy én ott előadást tartottam s ime egy félév múlva jelentkezett előadás tartására egy román pedagógus, aki nagyon is feldicsérte a román fejlett tanügyi életet és pedagógiai irodalmat, amiről azután én *Schohaus*nak, amidőn 1931-ben meglátogatott bennünket, az igazságnak megfelelőleg adtam tájékoztatást. A Kreuzlingenben tartott előadásomat kibővítve egy kis füzetben kiadtam s e füzetet *Schohaus* a negyedévesekkel egy szemináriumi órán felolvastatta. A füzetről ismertetést lapunk jelenlegi szerkesztője adott a megjelenés után.⁵ *Schohaus* rendelkezésemre bocsátotta az általa szerkesztett tekintélyes német és francia nyelven szerkesztett *Schweizer Erziehungs-Rundschau*-t. Közölte abban a magyar tanítóképzősök öntevékenységeről írt cikkemet, amelyet átvett a bécsi *Schulaufsicht* és a francia *Federation internationale des Associations d'instituteur* Párisban megjelenő hivatalos lapja. A cikk külön lenyomatban megjelent.⁶ Mindez csekély szolgálat és nem nagy teljesítmény a külföld tájékoztatása végett s eltörpül ama nagy érdem mellett, amelyet *Nagy László* szerzett nekünk munkáival külföldön.

Mindenképpen arra a tudatra kell felébreszteni tevékenységünkkel a külföldet, hogy a gyermek századában, amint ezt a századot *Key Ellen* nevezte, a magyar pedagógusok tanulmányaikkal, működésükkel, igyekezetükkel és buzgalmukkal hozzájárulnak az emberiség gondolkodásmódjának megváltoztatásához, általában a megújulásához, amely első sorban a neveléstudomány segítségével történhetik meg.

Dr. Veress István.

A stílus fejlesztése.

Gondolatainkat és érzelmeinket, eszméinket és vágyainkat kőbe vessük és vászonra festjük; bronzba öntjük és téglák közé rejtjük; élősóban közöljük, vagy írásban rögzítjük meg. A kő, a bronz, a téglá, a vászon, az írás és a szó mind csak egy-egy formája a kifejezésnek. Bármilyen formában történjék is a kifejezés, mindig szükséglet jelent és pedig nagy egyetemes emberi szükségletet. Származhat ez a szükséglet a mindennapi élet kényszeréből, vagy művészi élményből, mindenkor az életet, a művelődést és a haladást szolgálja. Ebben a szerepében van a stílusnak, mint kifejező formá-

⁴ Magyar Tanítóképző 1931. évi 1. sz.

⁵ Magyar Tanítóképző 1930 évi 5. sz.

⁶ Magyar Tanítóképző 1934. évi 10. sz.

nak rendkívül nagy jelentősége és ebből a jelentőségéből folyik a stílus tanításának kivételes fontossága.

De a stílus fejlesztése nemcsak fontos, hanem nehéz is, sőt a legnehezebb feladatok egyike, mert nincs általános stílus, melynek az anyagát el lehetne sajátítani és mert a stílus legegényibb sajátja minden embernek s megszerzésében a mások tevékenysége elsősorban nem az anyagra, hanem a módra irányul. Nehéz a stílus tanítása azért is, mert annak nincs önálló szerepe az életben, csak függvénye annak. A stílus az ember, az egyén, a faj, amiből az következik, hogy a *stílusformálás először emberformálás* és csak azután tanítás. Akinek a gondolkodása tiszta és logikus, annak a beszédje és írása is az; aki lelkében igaz, annak a beszédje sem lehet hamis; aki valóban szerény, az beszédjében is kerülni fog minden nagyképűséget és fellengzőséget; az érzéki konkrét szemléletre beállított ember beszédjében is irtózik a testetlen elvonásoktól, az absztrakt kifejezésektől; akinek a magyarsága nem csupán mázolás a lélek felületén, az beszédjében és írásában is magyar. Ime, a stílus és az ember kapcsolata! A németek egyik modern filozófusa mondta erre a kapcsolatra célozva: „Anyanyelvünk az a terület, amelyen a tanulónak meg kell tanulnia helyesen cselekedni.”

A stílus tanításának ebből a természetéből folyik, hogy sem egyetlen tantárgyhoz, sem időhöz kötni nem lehet. A teljes stílus a teljes ember, formálásban tehát részt kell vennie mindenkinek, aki a gyermek nevelésével foglalkozik. A *stílus tanítása természeténél fogva kiterjed minden tantárgyra*, módszeres munkálása azonban mégsem lehet mindenkié. Szükség van a kifejezés legegyetemesebb formáinak, elveinek és törvényszerűségeinek rendszeres ismeretére is. Ezeknek az általános elveknek, törvényeknek és formáknak a vizsgálata a nyelvi és nyelvlélektani tanulmányok körébe tartozik, ezért tehát a *stílusfejlesztés módszeres gondja elsősorban az anyanyelvvel kapcsolatos tanórák*é.

Nézzük már most, hogyan tagolódik ez a feladat, milyen kérdésekkel kell tisztában lennie annak, aki módszeresen és tervszerűen kívánja a gyermekek stílusát, kifejezőkészségét fejleszteni. Mindekelőtt világosan és határozottan látnia kell a célt, ahová növendékeit vezetni akarja, aztán ismernie kell az eszközöket és lehetőségeket, amelyek alkalmi és egyéni felhasználásával célja felé közeledhetik.

A tanítóképzőben a stílus tanításának nemcsak az a célja, hogy a növendékek helyesen és szabatosan ki tudják magukat fejezni, hanem az is, hogy megismerjék a stílusfejlesztés módszeres munkáját is, hogy majd ők is megtaníthassák tanítványaikat a szép és helyes magyar beszédre. A célnak ez a kettőssége egyrészt többletet jelent az átlagosan művelt ember szükségleteivel szemben, másrészt pedig minőségbeli különbséget is, egyéni, sajátos szint: *tanítói-nevelői stílust*. A tanító beszédjének és írásának általában szabatosnak, magyarosnak és szépnek kell lennie, mint minden művelt ember beszédjének, mégis e vonások közül egyeseket ki kell emelnünk. Ki

kell emelnünk bizonyos vonásokat, de nem azért, hogy ezek kedvéért a többit megnyomorítsuk, hanem hogy általuk a tanítói stílus jellegét biztosítsuk.

A tényleges nyelvhasználat vizsgálata alapján négy stíluskérdés vizsgálata látszik szükségesnek. Ez a négy kérdés a szemléletesség, a szakszerűség, népiesség és udvariasság. Mind a négy vonás alapvetője a tanító stílusának és alapvető problémája a nyelvtanításnak, mégis mindezekig nem részesültek megfelelő értékelésben. Stiliztikáink, mint általában egész tanítóképzésünk, nem tudtak mindezekig szabadulni a középiskolák ideáljától.

A *szemléletességet* tankönyveink általában a szép stílus tényezői közé sorozzák, pedig sokkal inkább a világosság és általában az értelmes beszéd szolgálatában áll. Vonatkozik ez elsősorban a tanítói stílusra, melyre örök példát Jézus szolgáltató az ő utólráhetetlenül egyszerű és szemléletes példázataiban. Hogy a szemléletes stílus kialakítására eddig nem fordítottunk kellő gondot, azt azok a panaszok is igazolják, amelyek közéleti tényezők, írók stb. részéről hangzanak el az iskolák ellen. A német szellem kedvelt gondolkodási formáját, az absztrakt kifejezést magyar tanítók is szívesen erőszakolják a magyar gyermekre, pedig annak se teste, se lelke nem fogadja be. *Móricz* Zsigmond írja egyik cikkében, hogy vidéki tartózkodása alatt meglátogatott egy iskolát. Kíváncsi volt, milyen élet folyik a falusi iskolákban. Éppen természetrajzi óra volt. A krumpliról beszélgettek. Az egyik nebulótól azt kérdezi a tanító, mire való a krumpli. A gyermek a maga érzéki-konkrét szemléletének megfelelően azt felelte: a krumplit megeszi a disznó is, az ember is. A tanító úr türelmetlenül szólt rá a gyermekre: „Nem megmondtam már százszor is, hogy a krumpli emberi és állati táplálásra szolgál!” — Az élesszemű író azonnal észrevette, hogy ennek az iskolának és sok más magyar iskolának a növendékei azért nem tudnak emberi módon beszélni, mert természetükkel és képességükkel ellentétben elvont gondolkodásra és ennek megfelelő kifejezésre kényszerítik őket. Ime, az Ember és az Iskola ellentéte! Ennek a megszüntetése végett nagyobb gondot kell fordítanunk a szemléletes stílus megismertetésére és használatára. Legyen a szemléletességnek olyan szerepe a tanításban, mint a szeretetnek a nevelésben!

A tanítói stílus másik vonása, amelyet szintén erőteljesebben kell művelnünk, a *szakszerűség*. Képesítő vizsgálatokon évről-évre azt tapasztaljuk, hogy a pedagógiai írásbeli dolgozatot legalább egy fokkal gyengébben fogalmazzák meg, mint a magyart. Ugyanezt tapasztalhatjuk évközben, ha valamilyen szaktárgy területéről adunk írásbeli feladatot. Amíg általánosságok között mozoghatnak a növesdékek, nincs semmi baj, mihelyst azonban szigorúan szakterületre lépnek, bizonytalanná válik lábuk alatt a talaj. Ehhez hasonló panaszt lépten nyomon hallunk az egymásközi beszélgetések alkalmával minden iskolánál, sőt folyóiratunkban is többen felpanaszták már. Ez mutatja, hogy a baj forrása szervezeti eredetű. Megléte természetes, hiszen minden szaktudománynak megvan a maga külön

nyelve, stílusa, amelyet éppen olyan úton lehet elsajátítani, mint mondjuk a köznyelvet, vagy irodalmi nyelvet: szóbeli és írásbeli stílusgyakorlatokkal. Már pedig jelenlegi tanítási rendszerünkben a szaktárgyak nyelvének elsajátítására egyetlen lehetőség van biztosítva: az élelőszóban való fogalmazás. Írásbeli feladatok a szaktárgyak köréből csak ritkán vehetők, s ekkor sem a szaktanár, hanem a magyar nyelv tanárának szándéka szerint. Tantervünk és Utasításunk érzi a szakszerűség pedagógiai jelentőségét ebben a vonatkozásban is, és ezt kifejezésre is juttatja akkor, amikor előírja, hogy az írásbeli feladatok tárgykörét olykor-olykor az egyes szaktárgyak köréből vegyüek. Aki azonban gyakorlatból ismeri ezeknek a lehetőségeknek a számát, annak nem kell bizonyítanunk, hogy Tantervünknek ez a célkitűzése komoly formában nem valósulhat meg. Nem valósulhat meg pedig azért, mert a III—IV. osztályban mindössze 7, az V.-ben mindössze 6 dolgozatot írathatunk egész évben. Ha ezt a néhány lehetőséget szétosztjuk az elsősorban szorgalmazott tárgykörökre, bizony alig marad egy-egy lehetőség a szaktárgyak számára. Ha mindezekhez hozzávesszük, hogy pl. a fizika, történelem, vagy természetrajz területéről vett komoly témát a magyar nyelv és irodalom szaktanárának kell „szakszerűen” elbírálni, még visszásabbnak és komolytalanabbnak tűnik fel a helyzet. Szakszempontról nem mondhatjuk ezt másnak, mint pedagógiai kirándulásnak, vagy jóindulatú műkedvelésnek. A helyes megoldás az lenne, ha a szaktanárok is íratnának dolgozatot a maguk területéről. Ezzel a stílusgyakorlás két alapvető tényezője biztosítva volna szakszempontról is. Addig is, amíg ilyenféle megoldásra sor kerülhet, ajánlatos volna legalább annyit tenni a szakszerűség biztosítására, amennyit az egri tanítóképző tett. Itt nemcsak témákat kapunk az egyes szaktanároktól, hanem komoly közreműködést is. Tárgyi és szakszempontról a szaktanárok nézik át a dolgozatot, egyéb szempont szerint pedig a magyar tanár.

A harmadik tisztázandó kérdés a *népiesség*. Ez nem közvetlenül a tanítói stílus miatt érdekel bennünket, hanem azért, hogy falun működő tanítóink megfelelő álláspontra tudjanak helyezkedni a népies beszéddel, a nyelvjárási sajátosságokkal szemben. A tanító nyelve is szerencsés módon gazdagodhatik a népies nyelv tanulmányozásával, kifejező formáinak elsajátításával, ennél azonban sokkal fontosabb az, hogy a tanító ismerje a népnyelv értékeit, meg tudja azokat becsülni és védeni is, ha sor kerülne rá. Mivel a képzőben ez a kérdés nincs intézményesen és fontosságának megfelelően rendezve, igen sok tanító azt hiszi, hogy a népies beszéd irtani való kinövése a magyar nyelvnek. Ennek a feltétlenül káros állapotnak a megszüntetésére *teret kellene biztosítani a népnyelvi tanulmányok számára*.

A cél szempontjából fontos stílusproblémánk még az *udvariaság*. Szinte érthetetlen, hogy Tantervünk és Utasításunk ezt a kérdést alig ismeri. Mintha egyáltalán nem volna fontos, vagy mintha olyan magátólértetődő dolog volna! Lehet, hogy pl. a középiskolában nincs jelentősége ennek a kérdésnek, hiszen társadalmi úton is

rendeződik a növendékek legnagyobb százalékánál. Nálunk azonban annál nagyobb a fontossága, mert tanulóink legnagyobb hányada egyszerű falusi családokból toborzódik, s így sem a család, sem a társadalmi érintkezés nem adhatja meg nekik az ú. nevezett udvarias, művelt érintkezési formát. Hogy ebben a tekintetben valóban sok kifogásolni való van, azt hivatalos és magánlevelek tömegével lehetne bizonyítani. Kevés fiatal tanító van, aki feletteseinek, magasabb állású idegennek, sőt még a hozzá közelállónak is megfelelő hangú és formájú levelet tud írni. Az még a kisebbik hiba, ha a levél megszólításából hiányzik a megfelelő tiszteletadás. Sokkal súlyosabb, ha ez a hang sértő, ostoba. Amikor ilyen levél kerül a kezembe, vagy másoktól hallok ilyenekről, nem tudom elítélni az illetőt. Nem rosszakaratból származik az ilyesmi! Az iskola sokkal inkább felelős ezért! Éveken keresztül verejtékezve tanulják, hogyan kell egy tudományos értekezést megszerkeszteni és megfogalmazni. Pedig lehet, hogy az életben soha sem fog ilyesmit írni. A társadalmi érintkezésben nélkülözhetetlen írásfajok, közéleti fogalmazványok azonban alig kapnak helyet az iskolában, mintha ezek nem volnának méltók a nevelő tisztehez, nem volnának alkalmasak a szív és ész művelésére, nemes érzelmek és okos gondolatok szép, magyaros és értelmes kifejezésére. Tantervünk és Utasításunk a II. osztályban írja elő a közéleti fogalmazványokat. A felsőbb osztályokban már nincs biztosítva még a levélforma sem. Pedig ez a forma egymagában képviseli az összes megengedett stílusformákat, tehát a leíró, elbeszélő, értekező és szónoki formákat, s mint ilyen a legalkalmasabb formák egyike a stílus ezernyi árnyalatának és ezernyi szépségének gyakorlására. A levél tartalmánál fogva is rendkívül változatos, tehát hangszerelése is nagyon gazdag. A szókincs és a kifejezés bősége mellett sokoldalú alkalmazkodóképességet tételez fel. A levél mintegy átmeneti forma az irodalmi nyelv és a mindennapi életben használt nyelv között, ezért kiválóan alkalmas az irodalmi és hétköznapi stílus ellentéteinek elsimitására. A levélforma elhanyagolása miatt van tele a szegényebb sorból származó és a társadalmi életből kirekesztődött fiatal tanítók levele bántó ellentétekkel. Egyrésztől émelygős hódolat és alázat, másrésztől bosszantó bizalmaskodás rontja meg a stílus egységét. Mindez nem volna így, ha az iskolában alkalmuk lett volna mennél több hivatalos, üzleti, hálálkodó vagy mentegető stb. levelet írni feltételezett hivatalos és nem hivatalos, közeli és távolabbi személyeknek. Kívánatos volna tehát, hogy a jövőben a levélforma minden fokon kötelező műfaj legyen.

Stílustanításunk célproblémáinak ismertetése után áttérhetünk a föltételek és *eszközök megvitására*.

Aki stílust akar tanítani, annak magának is határozott, egyéni stílusának kell lennie. A tanár beszédje, szépen, okosan és magyarosan megfogalmazott gondolatai mindenkor a legjobb segítő társak a stílusképzésben. Az *élő példa* szuggesztív erejét nem lehet pótolni semmivel. Nem azt akarom ezzel mondani, hogy a példa minden. Csak éppen mint pszichológiai feltételt hangsúlyozni kívánom. Pél-

dánkkal csak ösztönzést adunk, de a célt módszeres munkával érhetjük el. Erre a módszeres munkára nagyon sokoldalúan kell felkészülnünk!

Számolni kell mindenekelőtt azzal, hogy a stílus fejlődésében fokozatok vannak, amelyeket nem szabad átlépni és nem lehet elmellőzni káros következmények nélkül. Arról sem szabad megfeledkeznünk, hogy a hasonlókorú tanulók stíluszükséglete is más, hiszen egyéniségük, szemléletük, érzés- és gondolatviláguk nagyon különböző. Vannak, akik az értekező nemből egyenesen mozognak, de költői leírásra képtelenek. Mások viszont értekezést vagy szónoki művet nem tudnak elég sikerrel szerkeszteni. Mindig szépen írnak a növendékek, ha kedvükre való a téma, nem múlja felül az erejüket s általában, ha a dolgozatban lírai és tárgyias énjük korlátozások nélkül érvényesülhet.

A stílusban való előhaladás függ attól is, vajjon gátlások nélkül, felelősségteljes szabadsággal tud-e megnyilatkozni a tanuló, vajjon talál-e bírálójában meleg szívet, megértő lelket és őszinte tanácsadót.

A legjobb akaratú tanár is megelégedezik időnkint ezekről a kérdésekről, ha nem foglalkozik velük tervszerűen. Éppen azért tanulnunk, olvasnunk kell sokat, hogy otthonosak legyünk az egyéni képességek felkutatásában, a gyermek- és ifjúságlélektanban; ismerünk kell a nyelvfilozófia, nyelvlélektan, fízológia stb. eredményeit; végül pedig, hogy bírálataink mindig emelkedett színvonalúak lehessenek, etikai és esztétikai műveltségünket is erős alapokra kell fektetünk.

A stílus-tanítás *módszeres kérdéseit* természetüknek megfelelően két csoportban ismertetem. A szóbeli közlés időben és logikailag is megelőzi az írásbelit, azért előbb a szóbeli, aztán az írásbeli stílusgyakorlatokkal foglalkozom.

A *szóbeli stílusgyakorlatoknak* vannak ú. nevezett előkészítő, lélektani mozzanatai, elvi követelményei, amelyekről sohasem szabad megfeledkeznünk.

Az értelmes, okos beszéd lélektani feltétele az, hogy növendékeinket szoktassuk hozzá a logikus, világos gondolkodáshoz. Tudjanak dolgokat szételemezni és a részeket logikai egységbe foglalni. Meg kell tanítani őket saját szemükkel látni, figyelni. Vannak ugyanis elég sokan, akik néznek, de nem látnak. Tudjanak látni kifelé, tudják megfigyelni a mások tevékenységét. Aztán tudjanak nézni befelé is: azaz növeljék önismeretüket és önkritikájukat. Mindezek azt a célt szolgálják, hogy megtanítsuk a növendékeket anyagot gyűjteni beszédjükhöz. Allítólag Sokrates mondotta, hogy mindenki elég ékesen tud beszélni és írni arról, amit tud. Stílustanításunk vezérgondolata legyen: *előbb a gondolat, aztán a kifejezés!*

Fontos elvi követelmény, hogy a nagy osztályfeladatokat kis osztálymunkával, minták bemutatásával és megbeszélésével *előkészítsük*. Az előkészítő munkával kiküszöböljük a kifejezés formális

nehézségeit, biztosságot kölcsönzünk a tanulóknak s megszüntetjük a szorongásból, a feladat nehézségéből eredő gátlásokat.

Kötelező elv legyen eljárásunkban az is, hogy törvényszerűségeket ne adjunk kész szabályok formájában. Legyen minden tevékenység közös munka eredménye, hogy élményalapja lehessen.

A stílusgyakorlás logikái — nem időrendi — menete egyébként a következő lehetne. Először a szókinccs növelése, aztán a kifejezőformák alakítása, végül a beszéd technikai tökéletesítése követhetik egymást.

Aki szabatosan, értelmesen akar beszélni, annak megfelelő szókinccsre van szüksége. A stílusitanítás gyakorlati műveletében az legyen tehát az első gondunk, hogy növendékeink megfelelő szókinccsrel rendelkezzenek. A szókinccs szegénysége miatt színtelen beszédjük. E miatt harapóznak el a divatos szavak és kifejezések. E miatt válik még művelt emberek beszédje is nevetségessé és bosszantóvá, amikor pl. mindent édesnek, cukinak vagy nagyszerűnek jellemeznek.

A szókinccs növelésére nem elég az *olvasatás*. Olvasással ugyanis csak a szóképzetek száma gyarapodik, de nem egyúttal a beszédképzeteké is. Aki sokat olvas, az sok szót ismer, de megtörténhet, hogy beszélni, írni mégis szegényesen tud, mert kevés olyan szava van, amit beszéd vagy írás közben spontán fel tud használni. A szóképzetállomány és a beszédképesség között nagy a különbség. Legszembetűnőbb ez a kisgyermekéknél, akik sokat értenek, de keveset tudnak beszélni. Az olvasatás azért sem lehet főforrása a szókinccs teljesértékű növelésének, mivel a könyv művészi nyelvét, a költői kifejezéseket a mindennapi életben csak kis mértékben lehet felhasználni. A fönségesnek, ünnepélyesnek, szépen kicsiszolt kifejezéseknek a mindennapi életben való használata könnyen nevetségessé válhat.

Az a csaknem holtnak mondható töke, amelyet olvasatással gyűjtetünk, élő szókinccsre változtatható beszélgetés, olvasmánytárgyalás, megfigyeltetés és beszámolás, elemzés stb. közben. Az eleven kinccsre változtatásnak egyik alkalmas eszköze *rokonértelmű szavakból álló csoportok alkotása*. Csak persze arra kell ügyelnünk, nehogy öncélúan, a csoportok bemutatása kedvéért csináljuk ezt, hanem természetes körülmények között abból a célból, hogy valaminek, vagy valakinek a jellemzésére a legmegfelelőbb szót megtaláljuk. Bármilyen tantárgy és bármelyik osztály munkájával kapcsolatban találunk alkalmat élményen alapuló természetes szövegek alkotására. A III. osztályban tárgyaljuk pl. Berzsenyi Dániel Magyarokhoz c. ódáját. Miután a költemény keletkezésének történelmi és pszichológiai hátterét már ismerik a növendékek, a költemény elemzése közben ilyen kérdést adhatunk fel nekik: hogyan hatott Berzsenyire a magyar nemesség tétlensége és tehetetlensége? Lesz, aki azt mondja, hogy haragra lobbantotta, mások meg úgy látják, hogy bosszantotta, lehangolta, felizgatta, dühössé tette stb. Íme a természetes módon alkotott szócsoport, amelyből közös megbeszélés

alapján kiválasztjuk a legjellemzőbbeket. Ehhez hasonló szócsoportokat alkothatunk és vizsgálhatunk meg stilisztikai szempontból az iskolai élet minden megnyilatkozásával kapcsolatban: ha egy-egy eseményt megbeszélünk, képet, szobrot, tájat, hatást stb. megfigyel-tünk és elemeztetünk. Ilyen szócsoportok gyakori alkotása és vizsgálata által válik a növendékek szemléletének tárgya és a nyelvhasználat tudatossá. Így tanulnak meg helyesen látni, figyelni és analízálni is. Így veszik észre, hogy a szavaknak pompás bősége áll rendelkezésünkre, így szoktak rá a szók helyes és alkalmi értékelésére, általában a szabatos, pontos beszédre.

A szókinccs gyarapításának és a tudatos nyelvhasználatnak alkalmas eszköze lehet a *szókiegészítés*, helyesebben *hiányos mondatoknak teljes értelmű kiegészítése*. Ezt az eljárást használják értelmességvizsgálatra is, itt persze nem az a cél, hogy a tanulók fejlettségét és értelmességét vizsgáljuk, hanem a nyelv, illetve szóhasználat tudatosítása. Gyakorlati megoldása lehet valamely költemény-nyel, vagy prózai leírással és elbeszéléssel kapcsolatos. A feladat sikere érdekében teljesen idegen íróval, vagy a tanulók életétől távol eső olvasmányokkal ne kísérletezzünk. Fontos ugyanis, hogy a gyakorlatozó növendékek bele tudják magukat élni az író helyzetébe és állapotába, hogy aztán a szövegkiegészítés után termékeny lehessen az összehasonlítás. A kivétel módja lehet az is, hogy a stílusgyakorlatnak szánt leírás, elbeszélés stb. bevezető részét, vagy még többet is felolvassunk, hogy a növendékek megismerkedjenek a mű stílusával. Azután megmagyarázzuk a feladatot és felolvassuk, vagy felírjuk a hiányos szöveget. Ezzel a módszerrel *Engelmann* igen szép eredményeket ért el leányiskolákban. A szövegkiegészítés nemcsak arra ad alkalmat, hogy értelmetlen szósorokat értelmes szöveggé alakítsanak át, hanem a legfinomabb stílusvizsgálatra is. Az összehasonlításban ugyanis kiderül, hogy az író és tanuló kifejezése, szóválasztása nem azonos. Most sor kerülhet annak a megvitatására, miért használta az egyik ezt, és miért a másik amaszt a szót? Melyik felel meg legjobban a helyzetnek, melyik a jellemzőbb, szerencsésebb választás. Az ilyen eljárással problémává tehetjük a szóhasználatot, azaz felkeltjük a stílus iránt a problémaérzékletet. Ezzel pedig nagyon sokat tettünk a stílus szolgálatában.

A *kifejező készség* fejlesztésére kiválóan alkalmas természeti tünemények és jelenségek, képek, szobrok, emberek, embercsoportok, a népi élet, műhelyek, gyárak stb. mennél többoldalú *közös megfigyelése és megbeszélése*. A megfigyelést eleinte vezetni, irányítani kell és szempontokat adni. Később már önállósítjuk őket. A közös megfigyeléssel és megbeszélésekkel tárgyiasítjuk a tanulók szemléletét, s ezzel reálisabbá tesszük gondolkodásukat és stílusukat egyaránt. A természetben és az életben való nyitott szemmel járás lassankint leszoktatja őket az érzélgős, émelegős megnyilatkozásokról. Leszoknak arról, hogy behúnyt szemmel nézvéen meghamisítsák a tavaszt, az őszt, az embereket és az egész világot. A tárgyiasuló szemlélettel mindjobban háttérbe szorul a külső, selejtes szemlélet, s ez-

zel párhuzamosan a szentimentális-romantikus stílust lassankint felváltja a józanul lelkes és reális stílus. Közben szókincsük is gyarapodik és észrevétlenül behatolnak a formák és színek nehezen meghódítható birodalmába.

A közös élmények közös megbeszélésének értékeihez hasonló az *egyéni élmények elbeszélése* az osztályban. Számtalan alkalommal tapasztaltam a legkülönbözőbb kérdésekkel kapcsolatban, hogy a máskor nehézkes, lapos és suta-beszédű növendékek is tűzbejönnek és színesen, elevenen beszélnek egyéni élményeikről. Az egyéni élmény stílusképző hatása abban van, hogy a lélek áttüzesedik, átmelegszik, s a hétköznapi lelkület megszínesedik. Ennek az áttüzesedésnek és átmelegedésnek eredménye a színes, hangulatos és lelkes beszéd. Csak persze arra kell ügyelni, hogy az ilyen beszámoló mindig természetes folyamat eredménye legyen és valóban önkéntes és szíves.

Kimondottan stílusgyakorlatok is felhasználhatók és beilleszthetők stílusfejlesztő programmunkba. Így pl. *költői stílus átalakítása prózaivá, vagy mondatszörnyek átfogalmazása ép, egészséges mondatokká*. Ilyen mondatokat maguk a tanulók is gyűjtenek, ha kedvet kapnak a stilizáláshoz. Anyagot bőven találunk utcai felírásokban, hirdetésekben, újságokban és folyóiratokban is. — A szemléletesre való törekvés állandó hangsúlyozására és a szemléletes stílus fejlesztésére nagyon jó eszköz *elvont, fogalmi meghatározásoknak érzéki szemléletes formába való öntése*. Itt nyílik alkalom a hasonlatoknak, allegóriáknak, példázatoknak és más szóképeknek sokoldalú felhasználására. Érzéki-szemléletes ábrázolás az is, ha pl. a mértékeket nem fogalmilag (dm, cm, m, stb.) fejezzük ki, hanem konkrét mennyiséggel: két ujjnyi, 3 arasz, emeletes nagyságú stb.

A tanítás természetesen és mindennapi menetébe szerencsés módon állítható be két stílus-gyakorlat, az *osztály bíráló tevékenysége* és a *tervszerű szövegvizsgálat*.

A *bírálatok* elsősorban a tényleges nyelvhasználatra terjednek ki. Szoktassuk hozzá növendékeinket, hogy ne csak azt figyeljék, amit, hanem azt is, ahogyan mondanak valamit, egyszóval iparkodjanak egymás beszédét, előadóképességét értékelni. Ez persze eleinte nehezen megy, mert még hiányoznak a bírálathoz szükséges szempontok és a megfelelő gyakorlat, tapintat stb. Az osztály egészséges stílus-kritikájának kialakítása végett mindenekelőtt a bírálat szempontjait kell tisztázni. Nem elég azonban ezeket a szempontokat általánosságban megadni, mint pl. szépség, értelmesség, szemléleteség, nyelvhelyesség stb. Konkrét formába kell öltöztetnünk a szempontokat. Azt figyeljék tehát, jól használta-e az előadó a kötőszókat, nem mondott-e frázisokat, hasonlatai, képei nem sántítottak-e, használt-e szükségtelenül idegen szót, vagy idegen szerkezetet; és így tovább! Arra is ügyeljünk, hogy a bírálat ne csupa kifogásolás legyen. Vegyék észre az előadás pozitív értékeit, egyéni szépségeit is. A tárgyilagos stíluskritika megalapozása nem könnyű dolog, mert a tárgy érdekes vagy kevésbé érdekes volta nagy mértékben befo-

lyásolja a hallgatókat. Ha a tárgy természeténél fogva érdekli a növendékeket, ha újat, szokatlant hallanak, a csapnivaló előadást is hajlandók szépnek, értékesnek nyilvánítani. De ennek az ellenkezője is megtörténhetik.

Olvasmánytárgyalásokhoz fűződő *szövegvizsgálatok* írók és költők, általában az irodalmi nyelv kritikai vizsgálatára adnak alkalmat. Felsőbb fokon nem szükséges egyoldalú hódolattal nézni a legnagyobb írók stílusát sem. A tanár tapintata mindig meg fogja találni a megfelelő formát annak a ténynek a megállapítására, hogy bizony a Homerosok is alusznak néha, mesélés közben. Klasszikus íróinknál is előfordul egy-egy szabatosági, nyelvhelyességi hiba. Tankönyveinkben is találhatóak ilyenek. A nélkül, hogy az író nagyságát csorbítanók, megállapíthatjuk, hogy a stílushibák hibák maradnak akkor is, ha mondjuk Mikszáth vagy Herczeg követte el is.

Irodalomtörténeti vizsgálódások közt jó alkalom nyílik írók stílusának összehasonlítására. Rendkívül eszméltető, amint felfedezik, hogy az egyik író mindent drámailag, mint cselekményt él át, s ennek megfelelően verbális kifejező, megjelenítő formát használ, a másik író a hangulati elemek érdeklik jobban, ezért festői jelzők és állapothatározók uralkodnak stílusán.

Mindezeket a gyakorlatokat értékes módon egészítik ki a stílus fejlesztésének általánosan ismert módjai és eszközei, mint pl. költemények, prózai szövegek értékesebb részeinek szó szerinti megtanítása, önképzőköri élet, olvasás, szavalás stb.

Hangulati-érzelmi és a megértést elősegítő szerepüknél fogva a stílusfejlesztés kérdései közé tartoznak a *beszéd technikai kérdései* is, mint a hangok helyes képzése, szünetek, szó-, mondat- és szólamhangsúly, a beszéd erőfoka, kísérő mozgások. A szók és kifejezések helyes megválasztása és mondatba íúzése még nem biztosítja egymagában a beszéd szépségét és értelmességét, sőt még nemzeti jellegét sem. A beszéd belső, szerkezeti elemein kívül az értelmességnek, helyességnek és szépségnek vannak külső technikai tényezői is.

Az értelmes beszédnek elemi feltétele a *hangok helyes képzése*.

Aki pöszén, hadarva vagy dadogva beszél, nemcsak értelmetlenné válik, de kellemetlen érzelmeket kelt a hallgatóban is. Rá kell eszméltetünk tehát tanítványainkat, hogy a helyes hangképzés, a beszéd mérsékelt menete és a szünetek egyenletes megoszlása éppen olyan feltételei az értelmes és szép beszédnek, mint a szók és kifejezések helyes megválasztása és kapcsolása. A megfelelő *hangsúlyozás* már nemcsak az értelmes és szép beszéd feltétele, hanem egyúttal a magyaros beszédé is. A magyar hangsúlyozás törvénye népünk jellemének, gondolkodásának megfelelően, más mint a német, vagy a francia. Hogy ezeknek a külső tényezőknek mekkora szerepük van az érintkezésben, mutatja az a tény, hogy hamis hangsúlyozással hamis értelmezés, vagy éppenséggel értelmetlenség jár együtt. Éppen így a gyors, vagy túlságosan halk beszéd is az értelem rovására megy. Végül arra is fel kell hívunk a tanulók figyelmét, hogy a kifejezés világosságát fokozzák, érzelmi tartalmát plasz-

tikusan kiemelik azok a kísérő mozgások, amelyek az arcra szoktak kiülni valóban átérzett és átértett dolgok elbeszélésénél. A helyes arcjátékot tehát meg kell engednünk, sőt annak megfelelő helyen való alkalmazására serkentenünk is lehet őket.

A beszéd technikájának elsajátítására adjunk mennél több alkalmat *összefüggő előadásra és természetes keretek közt mozgó beszélgetésre*, társalgásra. Hogy mennél természetesebb lehessen a beszélgetés, nem kell megkívánni, hogy minden kis apró megjegyzésnél, közbeszólásnál felálljanak a helyükről. Az előadások és társalgási alkalmak mellett a beszéd technikájának elsajátítására kitűnő eszköznek bizonyultak a beszélő-, illetve *szavalókórusok*. A szavalókórusban fokozottabb mértékben jut kifejezésre az előadás minden fogyatékosága, de szépsége is. Arra is jók a szavalókórusok, hogy a bátortalan gyermekek a karban elvegyülve hozzászokjanak az előadáshoz, sőt hogy kedvet is kapjanak hozzá.

Az *írásbeli stílusgyakorlatok* kérdését egészen röviden tárgyalnátjuk, hiszen eljárás tekintetében elvi különbség nincs a kétféle gyakorlási mód között.

Amit már a bevezető részben hangsúlyoztunk, hogy *gondolat nélkül nincs kifejezés, mondanivaló nélkül nincs stílus*, azt újra és erőteljesen megismételjük itt is. Ne adjunk hát soha olyan írásbeli feladatot, amihez elegendő tárgyi anyaguk nincs a növendékeknek. A tárgyi nehézség mellett úgyis küzdeniök kell még a nyelvekkel, különösen a megfogalmazással, a szók helyes megválasztásával, de még a helyesírással is. Ha nincs elegendő tárgyi ismeretünk, üres szóvirágok halmaza lesz a dolgozat.

A másik elengedhetetlen feltétele minden sikeres írásbeli feladatnak a *hangulat*. A hangulat szárnyakat ad, megszínesíti a tollat, lehetővé teszi az élénk, szabad asszociációs tevékenységet. E miatt kell állandóan figyelmeztetni a növendékeket, hogy házi feladataik elkészítéséhez fogjanak kellő időben, hogy megfelelő anyagot gyűjthessenek és megfelelő hangulatban elég idő álljon rendelkezésükre a megfogalmazásra.

A sikeres munka további feltétele, hogy az írásbeli feladat hasonló természetű feladatok szóbeli megoldásával, vagy a konkrét tétel megbeszélésével *elő legyen készítve*. Azt jelenti ez más szóval, hogy követelményünk fokozásában lépésről-lépésre haladjunk, hogy hézagok ne keletkezzenek.

Mint az írásbeli stílusgyakorlás negyedik lényeges föltételét, hangsúlyozzuk, hogy a feladatok tárgyköre terjedjen ki a természet, az emberi élet és az iskolai tanulmányok minden részére, hogy ne maradjanak megműveletlen s e miatt járhatatlan területek.

Végül a feladat körét mindig világosan határoljuk el és egy-egy stílusformát addig gyakoroljunk, amíg abban elegendő jártaságra tesznek szert növendékeink. Ha sok elbeszélést és leírást íratunk, ebben a formában bizonyos készségre tesznek szert. Ez a készség azonban alig növeli erejüket más stílusformában, pl. szónoki, vagy értekező nemben. Itt éppen annyi, sőt a bennük rejlő nehézsé-

gek miatt még több gyakorlásra és fokozatosabb előhaladásra van szükség.

A teljes stílus elsajátítása kedvéért gyakoroltassunk minden stílusformát. Leírás, elbeszélés, szónoki beszéd és értekezés mellett adjunk alkalmat viccek, tréfák, anekdoták, minden formájú és tartalmú levél írására. Dolgoztassunk fel hasonló tartalmú, vagy azonos anyagot a legkülönbözőbb formában. Pl. írassunk jelentést valami szerencsétlenségről felettes hatóságnak, hozzátartozóknak, érdekelteknek és idegeneknek.

Hogy tantervi szempontból a stílusformák gyakorlása terén mi volna az orvosolni való, arról a célkérdések vizsgálatánál már szóltam.

Az írásbeli stílusgyakorlatok területe; a közös és önálló fogalmazás, fordítás német nyelvből, tartalomkészítés, költemények átírása prózába, utáncatok és ellentétek íratása.

Nagyon termékeny lehetne ezeknek a stílusgyakorlási területeknek a részletes vizsgálata, de azt sem az előadás időbeli kerete nem engedi, sem közismert voltuk nem indokolja eléggé. Éppen ezért nem is térek ki közülük csak a fordítási gyakorlatokra, amelyeket szerény meggyőződésem szerint iskoláink nem használnak ki eléggé. Az írásbeli feladatok készítésének részletes elemzése helyett inkább azok megbeszélésének módszeres kérdéseit tartom megvitatásra szükségesebbnek.

A tanítóképzőben egyetlen idegen nyelvet tanítunk, a németet. Nem kívánom Tantervünk és Utasításunk idevonatkozó célkitűzését és módszeres utasításait bírálat tárgyává tenni, csupán annak a megállapítására szorítokozom, hogy ezt az idegen nyelvet is állíthatnók jobban az anyanyelvi képzés szolgálatába. Ezt elsősorban a *fordítási gyakorlatok* művészi elmélyítésével érhetnők el. Az ilyen gyakorlatokról mondja *Nietzsche*: „Fölséges gyakorlatok, melyek az anyanyelv iránti művészi érzéket üdvösen megtermékenyítik.” A két nyelv felfogás- és kifejezésbeli különbsége rendkívül eszméltetően hat a magyaros észjárás és jellem kutatásában. E fordítási gyakorlatokon tudatosul a legjobban, hogy a magyar a némettel szemben érzéki-konkrét szemléletű, s hogy a kifejezésben szemléletének megfelelő plaszticitásra, egyszerűsége, világosságra és szellemes tömörségre törekszik. Különösen szemléltetőek ebből a szempontból a magyar irodalmi alkotások német fordításainak vizsgálata. Ugyanazt a mondanivalót hármass megfogalmazásban szemléltetik a tanulók: a költő, az idegen műfordító és a maga változatában.

Az *írásbeli feladatok megbeszélése* egyik legjobb alkalom a komoly stíluskritikára. A költői művek nyelvének vizsgálatával szemben az az előnye, hogy a tényleges nyelvhasználatra támaszkodik, konkrét stilizáló tevékenységről mond véleményt; megerősít, vagy helyesbít. A dolgozatok megbeszélése természetesen csak akkor lehet értékes, ha a tanár komolyan készül rá. Nem elég csak megjelölni a hibákat! Különösen nem a stílushibákat! A helyesírás vét-

ségeit könnyebben felismerik és kijavítják, a stílus-hibákat azonban már nehezen. Az is megesik, hogy a kifejezendő tartalomra a tanár felfogása nem ugyanaz, mint a növendéké, vagy legalább is érzelmi és hangulati tartalmában nem. Ilyenkor aztán értelmetlenül néz a diák, nem tudja, mit csináljon vele. Az ilyen nem kívánatos esetek elkerülésére és az építőjellegű dolgozatjavítás biztosítása végett, írjuk ki magunknak a stílushibákat, még pedig teljes összefüggésükben és a megbeszélési órán így tárjuk fel. Ebben az összefüggésben hozzá tudnak szólni az osztálytársak is és valóban építő módon. A stílushibák megbeszélésével kapcsolatban felismert törvényszerűségeket, értékes megállapításokat jegyeztessük be a „javító-füzetbe“, hogy kárba ne vesszenek.

Végül szólni szeretnék még a *mindennapi tanulással kapcsolatos fogalmazványok* értékesítési lehetőségéről. Ezeket a fogalmazványokat sem használjuk fel eléggé a stílusképzésre, pedig rendkívül sok érték van bennük. Ne sajnáljunk néhány percet ezektől a fogalmazványoktól! Minden alkalommal olvastassunk fel belőlük egyet-kettőt! Ha mi magunk rendszeresen értékelni fogjuk a növendékeknek ezt a munkáját nemcsak tartalmi, hanem formai szempontból is, a növendékek nagy gonddal fogják elkészíteni, annál is inkább, mivel felolvasás közben a feladat tartalmi és formai értékei, illetve fogyatékoságai teljes mértékben kibontakoznak. A megfelelő értékelés kedvéért a felolvasó nagy gondot fordít a kiejtésre, hangsúlyozásra, a szünetek elosztására, szóval az értelmes és szép beszéd technikai tényezőire is. Ugyanekkor valóságos élményévé is válik a felolvasás. Az eddig csak látott szöveg hallhatóvá lesz. Saját mondatainak a csengése sok mindenre eszmélteti. Észre fogja venni, hogy bizonyos szokat ok nélkül ismételi, hogy stílusa egyhangú, mondatfűzése ügyetlen, ritmusa vontatott. De megérzi fogalmazásának szépségeit és értékeit is. Az osztálytársak bíráló megjegyzései s a maga élményei nyomán rászokik a növendék, hogy írásbeli munkáját felolvassa magának, mielőtt kiadná kezéből. Amint látjuk, az egészséges stíluskritikának, sőt önkritikának is, pompás tere nyílik a fogalmazványok felolvasatásakor.

Jól tudom, hogy az a sok gondolat, amelyet a stílusképzéssel kapcsolatban felvetettem, nem jelent végleges megoldást. Azt is tudom, hogy megvalósításuk ezernyi nehézségbe ütközik, s anyanyelvi képzésünk alapos megjavítására volna szükség, mégis remélem, hogy dolgozatommal nem végeztem haszontalan munkát, itt-ott megtermékenyül néhány eszme, néhány törekvés.

Felhasznált irodalom: *Susanne Engelmann: Methodik des deutschen Unterrichts.* 1929. III. Aufl.; *Medgyesi Marida: Magyar fogalmazástanítás és dolgozatírás a tanítóképző-intézetben.* (Magyar Tanítóképző 1932. 7—8.); *Somos Lajos dr.: Nyelvhelyesség és az iskola.* (Egri érs. tan. képző Ért. 1933—34.); *Mayer Blanka: Magyar nyelvi oktatás a székesfővárosi irányító polgári leányiskolában.* 1935.; *Tanterv és Utasítás tanítóképző-intézetek számára.*

Somos Lajos dr.

Az egyetemes történelem tanításának módszere a tanítóképzőben.

Az egyetemes történelem az új Tanterv óta az I., II., III. oszt. tantárgya. Az óraszám a régi Tantervhez viszonyítva nem változott, míg ezelőtt az I.—II. osztályban tanítottuk heti 3 órában, most az első három osztályban szerepel heti 2 órában. Az új Tanterv nehezebb feladatot ró a tanárra: először, mert az elvégzendő anyag több. Több azzal, hogy az egyetemes történelmet a trianoni békéig tanítjuk s mert a III. osztályban felveszi a társadalmi fejlődés ismeretét. Másodsor: bár az óraszám azonos, kétségtelen, eredményesebben lehet tanítani két éven át heti 3 + 3 órában, mint a mostani 2 óras beosztásban.

I. A tárgy tanításának általános előkészítése. A Tanterv a történelem tanításának célját a következőkben jelöli meg. „Hazafias és vallásos szellemű, általános történelmi és társadalomtani műveltség az emberiség és különösen a magyar nemzet állami, társadalmi, gazdasági és művelődési fejlődésének és e fejlődés vezéreszméinek alapján, tekintettel a tanítóképzés feladataira.”

A történettanítás középpontjában tehát a nemzeti történet áll, de hazánk történelmét világtörténeti perspektívába kell állítanunk. Az Utasítás felhívja figyelmünket arra, hogy a tanárnak különös gondja legyen a nemzeti és egyetemes történet kapcsolatára, a magyar nemzet szerepére az európai kultúra kialakításában, az európai politikai, társadalmi és művelődési mozgalmak hatására hazánkban azzal, hogy a növendékek az oki összefüggések, kölcsönhatások és koreszmék megvilágításában áttekinthető képet nyernek a történelemben jelentékenyebb szerepet vivő művelt népek, különösen a magyar nemzet állami, művelődési életének fejlődéséről, megszerzik azokat a tárgyi ismereteket, amelyekre mint művelt embereknek szükségük van, s amelyek mint leendő tanítóknak a nemzeti nevelés szempontjából nélkülözhetetlenek.

Másodsor célul tűzi ki az Utasítás, hogy a történelemtanítás segítse elő az alkotó világszemlélet kialakulását, lelkeségével és érzelmi hatásaival növelje a mult iránti kegyeletet, a jelen feladatai iránti érzékenységet s a jövőbe vetett hitet, hazafias és áldozatos cselekvésre ösztönözzön.

Hogyan valósíthatjuk meg e célokat az egyetemes történelem tanítása keretében?

Mivel az Utasítás az egyetemes történelem kapcsán a magyar történeti részek minél erősebb kihangsúlyozását kívánja, a tanmenet készítésénél úgy oldhatjuk meg ezt a feladatot, hogy az adott keretek között, a lehető legtöbb órát fordítunk a magyar történeti részekre, minél alaposabban dolgozzuk fel, — így a világtörténeti kapcsolatokba beillesztve előkészítjük és megkönnyítjük a IV. osztály rendkívül nehéz munkáját. Ebből a szempontból a II. és III. osztály anyagbeosztása fontosabb, mivel az I. osztályban az ókort és a kö-

zéporkból a honfoglalásig terjedő részt tanítjuk. E célunk elérésére az I. osztályban külön órát fordítunk Magyarország területének viszonyaira a római uralom előtt és a római uralom alatt. A középkori részben a népvándorlás tárgyalásakor 3 órában dolgozzuk fel a magyar föld történetét, 1 óra esik a honfoglalásra. Összesen tehát 5 óra. Azonban a nemzeti történet szolgálatában nemcsak ezt az 5 órát állítjuk. A magyar művelődés történetében alapvető szerepet tölt be a görög kultúrán felépülő latin műveltség. Növendékeink a görög kultúra tanulmányozásakor felismerhetik benne modern műveltségünk számos alap gondolatát, melyet a genialis nép látott, megőrzött és származtatott át az utókorra. E kultúra alapvető értékei a latin nyelv és világbirodalom révén jutottak el hozzánk. Mióta nemzetünk felvette a kereszténységet, szoros összeköttetésbe lépett a latin kultúrával. Római kultúra hatotta át a magyar jogrendszert és irodalmunkat. Római szellem ihlette meg költészetünket is. Sok rokon vonást figyeltethetünk meg tanítványainkkal nemzeti jellemünkben és hazafiságunkban. Államférfiaink római eszményeket követtek. Amikor tehát a görög és római történelmet tanítjuk, ezzel a magyar történet céljait szolgáljuk.

Az I. osztályban a rendelkezésünkre álló 60 órát a következőképpen használjuk fel: praehistorikus kor 3 óra — ókor 33 óra, ebből 18 órát fordítunk a művelődési részekre, ezzel eleget teszünk az Utasítás azon kívánalmának, hogy a művelődési részekben legyen a hangsúly. — Középkor I. korszakára 10 órát fordítunk, évközi, évvégi összefoglalásokra, kútfőolvasmánnyal 14 órát (7 + 7). A II. osztály anyaga a középkori történelem II. és III. korszaka és az egész újkor. Ez osztály tanmenetének elkészítése kívánja a legkörültekintőbb munkát. Az elvégzendő anyag nagyon sok. Itt ismerkednek meg növendékeink a mélyen vallásos középkori, majd a renaissance és a barokk világnézettel, a felvilágosodás átalakító hatásával. Az anyag kiválasztásánál arra kell ügyelni, hogy a legjellegzetesebb részek hangsúlyozása mellett, legyen időnk a magyar történeti egységek gondos feldolgozására. Itt Mesterházy kollégánk tankönyve sokban megkönnyíti munkánkat.

Nemzetünk történetére a középkori részben 7, az újkorban 7, összesen 14 órát fordítunk. Ez az új anyag feldolgozására rendelkezésünkre álló idő 30%. A kútfőolvasmányokat úgy választjuk meg, hogy magyar vonatkozásúak legyenek. Pl.: Freisingi Ottó, Kézai.

Az anyagot a következőképp oszthatjuk be:

Középkori intézmények virágzásának kora	13 óra.	} Középkor 20 ó.
Középkori intézmények bomlásának kora	7 óra.	
Újkort előkészítő tényezők kora	6 óra.	} Új kor 29 ó.
Vallási küzdelmek kora	10 óra.	
Abszolútizmus kora	8 óra.	
Felvilágosult abszolútizmus kora	5 óra	

Összesen 49 óra, ebből 8-at a művelődési részekre fordítunk. Évközi és évvégi összefoglalás kútfőolvasmánnyal 11 óra.

Összefoglalásokra kevés az idő. Mivel a tanmenet minimális óraszámra készült, ha a szünetek és ünnepek nem mindig a II. osztály órájára esnek, évente 3—4 órával több áll rendelkezésünkre. Ezt az időt az összefoglalások alaposabb elvégzésére fordíthatjuk.

Sokkal kedvezőbb a helyzet a III. osztályban. A legújabb kor és a társadalmi fejlődés ismertére 60 óránk van. Mivel az Utasítás szerint az utóbbira 10—12 óránál több nem fordítható, a legújabbkorra 50 óra jut. Így tárgyalására különös gondot szentelhetünk. Megkönnyítjük a IV. osztály munkáját azzal, hogy részletesen dolgozzuk fel a magyar történeti részeket. Reform országgyűlések, szabadságharc, kiegyezés korát, közjogi fejlődésünk szempontjából oly fontos korszakot, a világháborút és a trianoni békét. Utóbbi alapos megismerésére a IV. osztályban úgyszincs időnk. A világháború történelmi eseményeinek korára 10 órát fordíthatunk. Ez az a kor, melynek tanítása aktuális vonatkozások miatt sok nehézséggel jár, de alapos ismeretét szükségessé teszik a világháborúval járó átalakulások. A trianoni tragédia, a magyarság mai életküzdelmei érthetetlenek lennének, ha ifjúságunk nem nyerne alapos tájékozódást a háború előtti Európa életéről. Ezzel két célt szolgálhatunk. Felkeltjük ifjúságunk érdeklődését a külpolitikai kérdések iránt, másrészt, megalapozhatjuk külpolitikai ismereteiket, hogy a mai ifjúság, a mai viszonyok között helyesen és jól lásson. Nehogy e nemzedéknek is szemérvethető legyen a háború előtti generáció külpolitikai tájékozatlansága, melynek naivitását legjobban az jellemzi, hogy bízni tudott a Károlyi fegyverletételben. E külpolitikai tájékozatlanság arra vezetett, hogy nemzetünk teljesen elszigetelődött az európai nemzetektől, akkor, amidőn a nemzetek közösségében csak az a nemzet érvényesül, amelyik kellő külpolitikai szakismeretekkel rendelkezik. Ma a megmaradt csonkahaza fiainak életkérdés, hogy kellő külpolitikai ismeretekkel bírjanak, különösen a tanító legyen tájékozott, hiszen neki kell irányítani a falu közvéleményét.

Sokkal nehezebb feladatot ró a tanárra a „társadalmi fejlődés ismerete”. A kapitalizmus, szocializmus, történelmi materializmus stb. megértetése 16 éves növendékeinkkel közgazdaságtani ismeretek nélkül, alig kecsegtet sikerrel. 1932-ben felvetődött a gondolat, a közgazdaságtan óraszámának felemelése kapcsán, hogy ez az anyag-rész töröltessék a III. osztály tananyagából, mivel az V. osztályban, közgazdaságtanban úgyszincs foglalkoznak vele növendékeink, az óraszám felemelése óta behatóan. Mikor a V. K. M. 36.466/1932. sz. rendelet 1932/33. iskolai évtől felemelte a közgazdaságtan óraszámát heti 2 órára, új történelmi tanmenetet készítettem, amelyet a kir. főigazgatóság 89/1934. sz. alatt jóváhagyott. E tanmenet nem tartalmazza a társadalmi fejlődés ismeretét. A szociális mozgalmak, legfontosabb mozzanataira a másodlagos forradalmak megfelelő részénél térek ki. Az így felszabadult 10 órát a következőképp használtam fel: 3 óra az elszakított területeken élő magyarság jogi, gazdasági és kulturális helyzetének ismertetése, 7 óra a magyar történeti részek és a legújabb kor műveltségének részletesebb feldolgozása.

A trianoni béke, az ország megcsonkítása, a mi generációnk életének lélekbemarkoló, tragikus élménye, a mai ifjúságtól már távol esik. Alig van közöttük egy, kettő, akiknek születési helye az elszakított területre esik. Ezek is kisgyermekkorukban kerültek a csonka hazába. Akiknek rokonai még élnek a határon túl, — tudnak az ottani magyarság sorsáról; a nagy többségük alig hall arról, milyen az elszakítottak élete. Hogyan forrjon össze érzésben ifjúságunk az idegen uralom alatt élő 4 millió magyar testvérünkkel, ha nem tudja, milyenek életlehetőségeik, gazdasági helyzetük, jogi és kulturális viszonyaik.

A *Cselekvés Iskolájá*-nak 1935/36. évfolyama 7—8. számában *Belohorszky: Középiszkoláink feladata a nemzetnevelésben* — című értekezésében rámutat Tanterveink e hiányára. — Mikor e cikk megjelent, jóleső örömmel állapítottam meg, hogy a mi tanítónő-képzőnk már az 1933/34. iskolai évtől kezdve, ha kis terjedelemben is, de valóra váltotta azt, amit a fenti cikk, mint kívánalmat állít elő.

Hogy a rendelkezésemre álló óratöbblet egy részét a XIX. sz. tudományos és művészeti törekvéseinek behatóbb feldolgozására fordítottam, két okból tettem. 1. Leányifjúságunk nagy szeretettel foglalkozik művészettörténettel, a legújabb kor művészeti törekvéseinek ismerete tudatosabb teszi bennök a műélvezést, — felkelti érdeklődésüket képtáraink és tárlataink iránt. — Ezzel elősegítjük a rajztanár munkáját.

Másodszor, lehet-e jobban átélelni növendékeinkkel a XIX. sz. emberének lelki vívódásait, mint a képzőművészeti alkotások segítségével? A naturalista és impressionista szobrászat és festészet a XIX. sz. emberének mohó érdeklődése a természet titkainak kifürkészése iránt válik élménnyé bennök. De a századvégi képzőművészet tükrözi a materialista világnézetből kiábrándult ember keserű, csalódott lelkét is. Az objektív természetkutatás, a technika minden csodája, nem elégítette ki a végtelen után sóvárgó emberi lelket. Először a festészetben dereng fel az új igadozást kereső lélek Isten szomszja. Így lesz a művész a XX. sz. transcendens világnézetének előkészítője, első hírnöke. A XIX. sz. műalkotásai világítanak rá fiatalságunk lelki problémáira. A materialista és transcendens világnézet vívja örök harcát a fiatalság lelkében. E műalkotások érlelik meg bennök meggyőződéssé, csodálatos a technika minden vívmánya, kényelmesebbé, egészségesebbé tette az objektív természetkutatás a mai ember életét, de a materialista világnézet a lélek égető problémáira nem ad választ, nem hoz derűt, harmóniát a belső békére sóvárgó emberi léleknek. Csak az Istenhez vezető úton járó lélek találja meg földi keretekben is a lét problémáinak egyetlen megoldását.

A XIX. sz. magyar festészete, mint pl. *Madarász* Viktor művei, a Bach korszak feldolgozását teszik élményszerűvé. Lehet-e meg-
 rázóbb szimbóluma a szabadságától, jogaitól megfosztott, széttépett magyar nemzetnek, mint *Madarász: Hunyadi László* a ravatalon

című képe. A nemzeti öntudat nevelése érdekében rendkívül fontos, hogy növendékeink megismerjék tudományunk, képzőművészetünk, zeneirodalmunk nemzetközi nagyságait.

Bár *Mesterházy* kartársunk tankönyve a Tantervnek megfelelően a társadalmi fejlődés ismeretével készült, — az új tanmenetem óta is nagyon megkönnyíti munkámat. A magyar történeti részt legfontosabb vonásaiban, kellő részletességgel tartalmazza tankönyvünk, csak helyenkint, mivel több időm van, bővitem ki, — így a reformországgyűlések korát. Tapasztalatból tudom, legalább is leányifjúságunknak, ez a kor okoz nehézséget a IV. osztályban, azért fordítok erre különös gondot itt, az egyetemes történet kapcsán. Hiszen a reformországgyűléseink mindegyikének munkájára erősen éreztették hatásukat a másodlagos forradalmak, csak ezekkel kapcsolatban érthetők.

Az elszakított területeken élő magyarság életéről tanultakat eredménytárba foglalom. A XIX. sz. műveltsége *Mesterházy* könyvének legértékesebb része, nemcsak e kor tudományos eredményeinek bemutatásával, de a művészeti törekvések legjellegzetesebb példákön illusztrálásával. A szöveges részt szemléletessé teszi a rendkívül gazdag képanyag. E képek a modern európai művészetén kívül, a magyar művészet legértékesebb alkotásait tartalmazzák. A képek alatt található magyarázó szöveg az egyes művészeti törekvések lényeges sajátosságaira hívják fel a figyelmet. Az I. és II. osztály tankönyvei a III. osztályéhoz hasonlóan gazdag képanyagával s a művelődési részek gondos kidolgozásával megvalósítják az Utasítás azon kívánalmát, hogy különösen az ókori történelemben a művelődési részekben legyen a hangsúly. Az I. osztály tankönyve helyenként túlságosan részletező, mint pl. „Róma harcai a világoralomért”, de ezen kihagyásokkal könnyen segíthetünk. A tankönyv az órán feldolgozott anyag rögzítésére szolgál, óra végén pontosan kijelölöm. Külön aláhúzzuk a megtanulandó évszámokat s megjelöljük, hogyan kell kiejteni az idegen neveket.

Történeti könyvtárunk a növendékeink rendelkezésére áll. A legfontosabb munkák: *Marczali Henrik: Nagy képes világtörténet; Márki: Ó- és középkor története. — Újkor és a legújabb kor tört. (M. K. T.). — Hóman—Szekfü—Kerényi szerkesztésében megjelent Egyetemes történet. — Kornis: Az államférfi. — A legújabb korra vonatkozó irodalomból: Balanyi: Világpolitika. — Fueter: 1815—1920. Egy mozgalmas évszázad története. — A magyar békeszerződés és a becikkelyező törvény szövege és magyarázata. Olay Ferencnek az elszakított területi magyarság életére vonatkozó munkái: Magyar művelődés kálváriája, Kisebbségi népoktatás; Asztalos Miklós: Nemzetiségek története Magyarországon; Lyka Károly: A művészetek története; Hekler Antal: 4 kötetes művészettörténete; Czike: a XVII. sz. művelődéstörténete; Gerevich—Genthon: A magyar történelem képeskönyve. Ajánlatos beszerezni a márciusban megjelenő Gerevich: Magyarország művészeti emlékei c. művet. Utóbbi művek gazdag, szép illusztrációit vetítéshez használok. E könyveket a megfe-*

elő módszeres egységnél bemutatom, ha alkalom kínálkozik rá, egyes részleteket felolvastatok, az érdeklődőknek rendelkezésére bocsátom.

Mivel Tantervünk megkívánja a források olvastatását, ajánlatos minél több példányban beszerezni e könyveket. Az *Olcso Könyvtár* és *Magyar Könyvtár* sok olyan könyvet tartalmaz, amit jól felhasználhatunk pl. Einhard, Priscos rhetor, Kézai.

Egyetemes történelem tanításának fontos szemléltető eszköze a térkép. Az utolsó években kiadott történelmi falitérképek minden követelménynek megfelelnek. Feltétlen szükséges, hogy minden tanító- és tanítónőképző beszerezze ezeket. Hassunk oda, hogy növendékeink is beszerezzék a kézi térképeket. Legcélszerűbb volna, ha a falitérkép mindaddig, míg a megfelelő korszakot feldolgozzuk, az osztályban felfüggesztve, állandóan a növendékek előtt lenne. Sajnos ez nem vihető keresztül, különösen ott, ahol párhuzamos osztályok vannak, mivel legtöbb térképből csak egy-egy példány áll rendelkezésre. De még ott is, ahol nincsenek párhuzamos osztályok, a tantermek berendezése legritkábban engedi meg a térképek állandó szem előtt tartását. Ezért szükséges, hogy növendékeink kézi térképpel rendelkezzenek s ezzel szerezzenek a tájékozódásban jártasságot. Eredményesen használható a múlt évben megjelent *Tüttő Vince* készítette fekete vászontábla, egyik oldalán Európa, a másikon Magyarország körvonalaival. Segítségével pontos és gyors táblai vázlatok készíthetők, amit egyidejűleg növendékeink az eredménytárba rajzolnak le.

A térképek mellett legfontosabb szemléltető eszközeink a képek. Az egyes korok művelődési viszonyainak szemléltetésére, levelezőlap-nagyságú fényképeket, színes képeket gyűjtöttem. Ezek vetítéskor nagyon jól használhatók. Vetítésben a fényképek váltak be a legjobban. Igyekszem az illusztrált folyóiratokból szerzett képeket lehetőleg fényképekre átcserelni. Természetesen ez csak részben sikerül. Vannak képek, amik csak külföldön szerezhetők meg. Kezdő tanár korom óta gyűjtöttem utazásaim alatt ezeket, ahova pedig nem jutottam el, barátnőimet kértem meg. Sokszor kedves meglepetésül megajándékoztak művészi kivitelű levelezőlapokkal, mint legutóbb az athéni Akropolisról egy egész kis gyűjteményt kaptam. A vetítéssel szerzett szemléletek rögzítésére ajánlatos beszerezni a székesfővárosi Tanszerkészítő Intézet készítette szemléltető képkereteket, melyek üveglappal vannak ellátva, hátul kinyithatók, így könnyen ki lehet cserélni a képeket. A vetítés alkalmával megismert, megbeszélt képeket ide helyezhetjük. Ezzel nemcsak a nyert szemléletet rögzíthetjük, de azok a növendékek is, kik a vetítés napján hiányoztak, így pótolhatják a nemlátottakat. Ugyancsak ezt a célt szolgálják a fali képek is, mint a Langl—Hölzel-féle és a Luchs-féle fali képgyűjtemény. Az iskolai filmoktatás céljaira készített filmek között történelmi tárgyú alig akad. Kétségtelen, ezeknek készítése rendkívül nehéz feladat.

A történelemtanítás élményszerűségét a kirándulások segítik elő.

Ajánlatos megtekinteni a Nemzeti Múzeum régiségtárát a római műveltség tanításának alátámasztására, ha a körülmények megengedik, az aquincumi ásatásokat, a Várhegy történeti emlékekben gazdag részeit. A Szépművészeti Múzeum régi képtárát, a magyar stílusfejlődés szemléltetésére a városligeti Vajdahunyad épületcsoportot, a millenniumi emlékművet. Hogy e kirándulások 2—3—4 órát ölelnek fel, attól függ, milyen messze esik az intézet a kirándulás céljától. Az évente rendezett többnapos kirándulások hazánk történeti nevezetességű helyeinek felkeresésével kapcsolatosak, pl. folyó iskolai év szeptember havában, mikor a pedagógia tanára szervezett Salgótarjánba kirándulást, elvitte növendékeinket az elszakított területen lévő Somoskö várába. A trianoni tragédia döbbenetes valóságával meredt ifjúságunkra az ország új határkövénel.* A földrajztanár vezetésével a szegedi tanyavilág tanulmányozásakor ellátogattak Pusztaszerre is, ahol szép hazafias ünnepséget rendeztek.

II. Az *anyag részletes tárgyalása*. A tanítás sikerének legfontosabb feltétele a tanár alapos készülése. Mivel a történelem tanításában arra törekszünk, hogy növendékeink minél mélyebben átéljék a tárgyalandó eseményt, társadalmi és kulturális mozgalmat, ezt csak úgy érhetjük el, ha a tanár teljes lélekkel beleéli magát a kor szellemébe. Mi ennek a feltétele? 1. A tanár rendelkezék alapos szaktudással. Ne elégedjünk meg készüléskor azzal, hogy csak a tankönyvet olvassuk át, erre is feltétlen szükség van, de olvassunk a kérdésekkel foglalkozó szakkönyveket, cikkeket.

2. Hangulatilag is azonosuljunk a kor lelkével. Olvassunk egy-egy költeményt, egykorú kútfőrészletet, novellát, amely a feldolgozandó korra vonatkozik. Pl. ha a renaissance és humanizmusról tanítok, *Papini* Dante-jéből olvasgatok. Ha a trianoni békéről, *Székhely Mózes Zátonyából*.

3. Hogy szemléletes, eleven, kifejező stílusra tegyünk szert, aminek különös fontossága van e tárgynál, hallgassuk ezért is kiváló szaktudósaink előadásait. Akik Budapesten működnek, helyzetük könnyebb, vidéki intézetek tanárainak is rendelkezésére áll a rádió és jó könyvek. Részben ezért is hallgattam egyetemi tanulmányaim befejezése után több mint 10 évig *Hekler* és *Kornis* professzorok egyetemi előadásait. Ezen tények fontosságára felhívom növendékeink figyelmét, megkérdezem tőlük, melyik óra hagyta lelkükben a legmélyebb nyomot és miért. Rámutatok, ha majd történetet fognak tanítani, ne feledkezzenek meg a kifejező, szemléletes, szép stílus fontosságáról. — Ma a vázlatkészítés mindannyiunkra kötelező.

Beszámolásra az óra első részét fordítjuk. A tanítói hivatás szempontjából megkívánjuk az önálló, összefüggő felelést. A növendék beszámolója ne legyen csupán a könyv fejezetének elrecitálása. Legyen új szempont szerinti megvilágítása az intézményeknek, külpolitikai és kulturális mozgalmaknak. Pl. Hogyan tükröződik Anglia, Németország, Magyarország állami és társadalmi élete az Aranybullaiban? Ezzel a növendék önálló munkát végez. Felkeltjük és

ében tartjuk az egész osztály érdeklődését. A növendékek hozzászólásaival nemcsak többoldalú megvilágítást nyernek a tények, de biztosítjuk az egész osztály aktív munkáját. Ugyanazt az ismeretet több órán keresztül másféle szempontból újítjuk fel, ezzel elősegítjük a megrögzítést. Feleltetek kérdésekre is, hogy meggyőződjem, készült-e az egész osztály. Olykor az egész osztály kikérdezését is növendékre bízom, különösen azt méltányolom, ha eredeti új szempont szerint foglaltatja össze a tanultakat. Itt nyílnak alkalom arra, hogy egy-egy növendék, aki önként vállalkozik rá, a tanultakkal kapcsolatos önálló tanulmányairól rövid beszámolót nyújtson. A tételt előre kitűzzük, a szükséges könyvvel ellátjuk. — Az új ismeret alátámasztására felújítunk növendékeink végzett tanulmányaiból minden oly tény, amely óránk céljával kapcsolatba hozható. A célkitűzés probléma alakjában történik. Az új módszeres egység feldolgozásában különösen két feladatra hívom fel a figyelmet: a) hogyan valósítható meg, hogy az óra a tanárnak és az osztálynak közös munkája legyen, b) mikép érhetjük el, hogy tanításunk az anyagot élővé tegye, növendékeink lelkében élménnyé alakítsa.

Kezdő tanár koromban sok gondot okozott nekem, hogyan építsem fel tanításomat a növendékek munkájára s hogy biztosítsam ezzel mindnyájuk aktív részvételét. Célunk elérésére nem elegendő ha tanítványaink az adandó alkalommal elmondják, amit a dologról tudnak, ez végeredményben beszámolás. Építsük fel tanításunkat úgy, hogy a tanár munkája az előzmények beállítása legyen, a következőket a növendékek vonják le. Adjunk alkalmat arra, hogy szabadon formáljanak véleményt s azt juttassák kifejezésre. Sokszor ellenkezőek lesznek e vélemények, hallgassuk meg, tegyük lehetővé, hogy az ellentétes állásponton lévők meggyőzzék egymást. Hasonlíttassuk össze az újonnan megismert intézményeket a megfelelő korszakéval, állapíttassuk meg a fejlődést, következtessünk a jövő lehetőségére. Ezzel a történeti fejlődés folyamatosságának átélését segítjük elő. Kerestessük meg a rokon vonást a mai viszonyok és a megelőző századok élete között. Vonjanak párhuzamot a történelemben vezető szerepet játszó egyének lelki sajátosságai, hajtőerejük, jelentőségük között. Jellemezzék őket. Ilyen közös munkával az óra eleven, lüktető lesz. Mindenki hozzászól a kérdéshez. Sok szemszögből nyernek megvilágítást a tények, élesebben domborodnak ki a jellemző sajátosságok. E közös munka önálló gondolkodásra készítet, okozati összefüggések meglátására nevel, a történeti hatóerők eszméltetéséhez vezet. Ebből következik, soha nem lehet egy módszeres egységet másodszer ugyanúgy feldolgozni. Minden alkalommal más a növendék sereg, mások a felvetődő problémák, így a megoldás módja is. A tanítás nem válik sablonossá. Hogy konkrét példával világítsam meg: Németország egyesítéséről tanítok a III. osztályban. *Előkészítésben* felújítom a másodlagos forradalmak azon mozgalmait, amelyek előkészítői a német egységnek: wartburgi tüntetés 1817, vámszövetség 1833, frankfurti birodalmi parlament 1848. Kiemeljük a fiatalság mozgalmának

jelentőségét. A növendékeket ráeszméltetem arra, hogy a német egység megteremtését Poroszországtól várják.

Célkitűzésünk: Hogyan teremtette meg Poroszország a német egységet?

Az *anyag feldolgozásban* először I. Vilmos törekvéseit ismerjük meg. Megjelölöm I. Vilmos célját, de már a növendékekkel kerestem meg a cél elérésére használható eszközöket. A tanítás ezen pontján a vezetőszeret az ifjúság munkájáé, mert: megállapítják, melyik állam áll a német egység útjában, milyen eszközzel kényszeríthető az osztrák császár arra, hogy kilépjen a Bundból, beláttatjuk, hogy az egységesítés csak katonai erővel lehet, ebből a tényből kikövetkeztetik: Poroszország legfontosabb feladata a hadsereg létszámának felemelése és modern felszerelése. Felvetődik a kérdés, mivel Poroszország alkotmányos állam, mi a módja a hadsereg létszáma felemelésének. Ezen a ponton veszi át a tanár a tanulótól a szót. Feltárja I. Vilmos lelki harcát, az uralkodásról lemondás gondolatát, — végül Bismarck meghívását, s munkáját. Ezek alapján a növendékekkel párhuzamba állítjuk Piemont—Szardínia és Poroszország szerepét, a párhuzamot tovább építjük, I. Vilmos és II. Viktor Emanuel, Bismarck és Cavour egyéniségén keresztül. Ily módon haladunk tovább az új anyag feldolgozásában a gasteini szerződés, porosz-osztrák háború és a Bund felbontásának tényéig. Végül utalunk a német átalakulásnak, Ausztria hatalma hanyatlásának hatására nemzetünk sorsára. Az ismeret megszerzése tehát a közös keresés, kutatás, következtetés, a közös munka útján történik.

Munkánkban nem elégedhetünk meg csupán az ismeretszerzéssel. Ez egyoldalú intellektualizmusra vezetne. Arra kell törekednünk, hogy növendékeink lelkében megelevenedjen a mult. Hogyan érhetjük el, hogy tanításunk megmozgassa növendékeink lelkét, hasson erkölcsi világukra, hozza működésbe alkotó képzetüket, váltsón ki lelkükből akarati elhatározásokat, képesítse őket arra, hogy belehelyezkedjenek különböző korok lelkivilágába.

1. Először azzal, hogy minél többet és többször szemléltessünk. Egykori képek, metszetek, rajzok, iniciálék másolatait, későbbi művészek képeit, szobrait, melyek a feldolgozott korra vonatkoznak. Hogy maguk előtt lássák növendékeink egy-egy kor emberének otthonát, öltözködési módját, fegyvereit, foglalkozását, szórakozásait, az egész milieut, amiben az akkori ember élt. Bemutathatunk egy-egy régi könyvet, kéziratot, facsimilet, régi pénzt, vagy emléktárgyat. Így teremthetünk történeti atmoszférát. Szemléltetésre legjobb a vetítés, így az egész osztály ugyanazon benyomás alatt áll. Csak a látottak rögzítésére használjuk, mint már említettem a fali képeket. A legideálisabb lenne, ha minden órán vetíthetnénk. A szemléltetésnek ezt a kétségtelenül legeredményesebb módját minden órán nem használhatjuk, mert a teremre és vetítógépre más tanárnak is szüksége van. De a művelődési részeket csak vetítés segítségével dolgozzuk fel. Növendékeink nagyon szeretik ezeket az órákat. Aktív részt vesznek az előkészítés munkájában. Buzgón gyűjtik a képeket,

oly sok vetítésre alkalmas kép áll rendelkezésünkre, hogy sokszor előzőleg alaposan át kell válogatnunk, ami természetesen az ő részvételükkel történik. Ugyancsak a növendékek készítik elő és kezelik az óra alatt a gépet. Ezzel beletanulnak a gépkezelés technikájába, amire mint jövődö tanítóknak nagy szükségük van. Felbecsülhetetlen értékű lenne, ha a történelemtanár rendelkezhetne egy külön előadó teremmel, amit a tanítás céljainak megfelelően rendezhetne be. Már a belépő növendék megtalálna mindent, ami a kor hangulatához nélkülözhetetlen: képek, térkép, rajzok stb. Itt még a vetítést is könnyebben és jobban oldhatnánk meg.

2. Fokozhatjuk tanításunk élményszerűségét, ha egykorú kútfőből olvasunk fel a tanítás anyagával kapcsolatban álló egy-egy jellemző részletet. Lehet-e jobban megeleveníteni a polgárháborúk kora romlott római társadalmát, mint azokkal a szavakkal, amit Sallustius ad Jugurtha szájába? Nyujthatunk-e megrázóbb képet a tatárdúlta Magyarországról, mint Rogérius?

3. Növelhetjük a kor képének életteljességét azzal, ha felhasználjuk a korra vonatkozó költői alkotásokat, sokszor egy vers, novella, regényrészlet, élő, felejthetetlen nyomot hagy a lélekben. Pl. az a pár szó, amit *Nyirő József* a *Sibói bölény* című regényében *Wesselényi Miklóssal* a megyegyűlésen elmondta, az anyanyelv elvesztésének mélységes tragikumát mindennél jobban átélelti.

4. E cél elérésére igyekezzünk minél jobban kihasználni a helyi vonatkozásokat. Keressük fel növendékeinkkel a fennmaradt történeti emlékeket, pl. egy régi barokk ház, vagy templom mindennél jobb kifejezője a XVIII. sz. lelkének. Sajnos, nem áll rendelkezésünkre annyi idő, hogy fővárosunk történeti emlékekben gazdag helyeit mind bejárhassuk. Itt nyílik tág tere a növendékek önálló kutatásainak. Felkeltjük érdeklődésüket a történeti emlékeink, a Szépműv. Múz., Nemzeti Múz., Iparműv. Múzeumban rendezett kiállítások iránt. Amit vagy családjukkal, vagy társnőikkel megtekintenek s tapasztalataikról az osztályban beszámolnak. Ezen a téren a földrajz tanítás van nagy segítségünkre.

5. Végül e szempontból különös fontossága van az élőszo közvetlen hatásának. Segítségével kelthetünk hangulatot, indíthatjuk munkára tanítványaink alkotó képzeletét, mozgathatjuk meg érzelmi világukat és hathatunk akaratukra.

Ezekon a módokon érthetjük el, hogy növendékeink bele tudnak helyezkedni a különböző korok lelki világába, a beleélő fantázia segítségével életet öntenek a mult eseményeibe. Döntő, lélekbemarkoló, átforgató erejű benyomásokra tesznek szert. Képesítjük őket arra, hogy felejthetetlen élményekkel gazdagodjanak, melyekről beszámolni tudjanak. Ha növendékeink átélnek a mult, különösen a magyar mult minden hősiességét, a keresztény kultúráért, nemzetünk fennmaradásáért hozott hallatlan áldozatokat, értékelni fogják, megbecsülni tudják azt a békés, kultúr-milieut, amiben élnek, s azt a kegyeret, amit a magyar föld nekik ad.

Minden tárgynak, de különösen a történelemnek feladata a nemzeti öntudat felkeltése és fokozása. Nevelői munkánkban a nemzeti öntudat nevelésére kell a fősúlyt helyeznünk. Ezért: az egyetemes tört. kapcsán minden alkalmat meg kell ragadnunk arra, hogy beláttassuk növendékeinkkel, a magyar számttevő nemzet az európai nemzetek sorában, egyéni életével, intézményeivel, kultúrájával az európai kultúrát tette gazdagabbá, értékesebbé. A népek nagy közösségében megvan a magyarság külön történeti hivatása. Lássák tisztán növendékeink, mi nemzetünk életcélja, milyenek életlehetőségei. Jóformán nincsen óra, hogy erre valamilyen formában ne kerülhetne sor, pl. a keleti kérdés és pánszlávizmus tanításánál lehetetlen fel nem vetnünk a kérdést, milyen veszedelmet jelentettek hazánkra az 1880-as évek pánszláv törekvései. Ne mulasszuk el rámutatni, bár a cári Oroszország összeomlott, az orosz imperializmus tovább él Szovjetoroszországban, — mivel világnézeti ellentétben áll a keresztény Európával, veszedelmesebb a háború előtti pánszláv törekvések-nél. Így elérjük, hogy növendékeinknek felkeltjük érdeklődését a külpolitikai kérdések iránt, de ami még ennél is fontosabb, felismerik nemzetünk valódi helyzetét és mai szerepét a Közép-Duna mentén, ráeszmélnék a mai magyar nemzedék történeti hivatására, küzdelem a nemzeti, keresztény magyarság fenntartására.

Neveljük ifjúságunkat magyarságunk megbecsülésére, nemzetünk tiszteletére, ezért mutassunk rá, hogy külföldön is tisztelik a magyart. Báthory halálának évfordulója jó alkalom, hogy rámutassunk a lengyelek Báthory tiszteletére. Felhívtam figyelmüket arra a lelkes ünnepésre, amelyben kormányzónkat Olaszországban és Bécsben részesítették.

Lássák be növendékeink, a magyarság jövője, fennmaradása, boldogulása attól függ, minden egyes teljesíti-e kötelességét, mellyel embertársainak s az államnak tartozik. A nemzet sorsára nem közömbös, milyenek azok, kik a jövő generációt nevelik. Érezzék át a felelősséget, amely az ő vállalkra, mint a jövő Magyarország nevelőire hárul. Keressék a módját, hogyan szolgálhatják a magyarság jobb jövőjét; így pl. mutassunk rá, hogy a revízióért folytatott küzdelem hatalmas eszköze a propaganda, ez nemcsak a hatóságok, intézmények, de minden magyar embernek kötelessége; gondolkodtassuk őket, hogyan, milyen módon nyílhat alkalom életünkben ennek megvalósítására (nyaralás, külföldi utazás). Hívjuk fel a figyelmüket arra, milyen fontos, hogy a magyar nép tudjon helyesen bánni a külföldiekkel. Mint tanítók, neveljék erre a magyar népet. Utaljunk az 1938. évi eucharisztikus kongresszus nagy nemzeti jelentőségére. Lássák meg, milyen károkat okoz az egész nemzetnek az egyesek tájékozatlansága, kényelemszeretete, nemtörődömsége. Ki kell alakítani növendékeink lelkében a meggyőződést: a kényelemszeretet, egyéni önzés, áldozatkészség hiánya minden nemzetnek pusztulására

* A magyar Hiszekegy sohasem jelentett számukra oly megrázó élményt, mint mikor az új határvonalnál tört fel ajkukról.

vezetett, mint a római birodalom példája mutatja. Nemzeti megújulás csak ott lehet, ahol önzetlenség, fegyelmezetttség, áldozatok vállalása, felelősségérzet és bátorság van.

Eszméltessük rá növendékeinket azokra a kötelességekre, melyeket a mai nehéz szociális helyzetben nyomorgó embertársainkkal szemben mindnyájunknak vállalni kell. Sok alkalom kínálkozik erre pl. a XIX. sz. eleji munkásviszonyok tanításakor a 14—15 órai munkaidőről megemlékezve utaljunk arra, hogy a háztartásokban dolgozó mosónő ma is a legtöbb munkaidővel dolgozik, könnyítsék meg a munkáját, ha munkaadói lesznek s bánjanak emberségesen alkalmazottaikkal.

Az élettől szakadna el a történettanítás, ha a mult megismertetését nem hozná kapcsolatba a ma lüktető, lázas, folytonos változásokat hozó európai és nemzeti élettel. A görög és római világ tanulmányozásának éppen az a nagy nevelői értéke, hogy a modern élet bonyolult, növendékeink számára nehezen áttekinthető problémái, egyszerű, könnyen áttekinthető formában találhatók. Ezért ez anyagból különösen azokat a részeket domborítsuk ki, melyek a mai időkre emlékeztetnek, analógiáját saját sorsunk mutatja. Nem hasonló-e Alkibiades szerepe Károlyi Mihályéhoz? Vétessük észre, hogy a mai nemzetek megújulásában, mint az olasz, portugál, német példa mutatja, azok az erkölcsi erők játszottak döntő szerepet, amelyek a népvándorlás népeinek meghozták az uralmat az erkölcsileg szétbomlott római birodalom felett.

Az óravégi összefoglalást megkönnyítjük, ha a tanítás főbb mozzanatait vázlatzavakkal a táblára rögzítjük. Így ráneveljük növendékeinket arra, hogy meglássák a lényeges mozzanatokot, ezzel tudjuk megakadályozni a magolást. Hhogy az I. osztályos növendékeinket a helyes tanulásra szoktassuk, ezért az egy órán feldolgozandó anyagot több részre osztom, s minden rész után részletösszefoglalást tartok, felhívom a figyelmet a lényegre. Az óravázlatot bevezetjük a növendék eredménytárába, ezzel segítjük elő a helyes tanulást.

Sok nehézséget okoznak az évszámok. A fontosabbakat a könyvben aláhúzzuk s az eredménytárba beírjuk. Az évszámok nagy többségénél eredményesebb, ha megelégszünk azzal, hogy a növendék meg tudja mondani, az egyes esemény melyik században volt, annak melyik részére esik.

A tanultak begyakorlására figyelmeztessük növendékeinket a rádió előadásokra. Jóval előbb említsük meg, mikor, milyen történeti tárgyi előadást tartanak a diákfélóra, közművelődési előadásorozat, egyes jubileumi alkalmak keretében. III. éveseinknek ajánljuk a külügyi negyedóra meghallgatását. I. osztálynak Révay J. művelődéstörténeti tárgyú előadásait. Hívjuk fel figyelmüket egy-egy aktuális külpolitikai kérdéssel foglalkozó újság, folyóirat cikkére. Mutassunk rá a mai európai események mindegyikére, amelyek a revíziót segítik elő, vagy bármely szempontból nemzetünk sorsára kihatnak mint pl. Mussolini milánói beszéde, saarvidéki népszavazás,

rajnai semleges zóna megszüntetésére, mint olyan mozzanatokra, amelyek a páriszkörnyéki békek merev fenntartását megdöntik. A jugoszláv-magyar közeledésre s ennek jelentőségére s így tovább. Ajánljuk növendékeinknek a történelmi tárgyú színdarabok megtekintését. Az ifjúság részére rendezett színelőadások ezt lehetővé teszik számukra. Hívjuk fel figyelmüket a történelmi tárgyú filmekre mint pl. az Új földesúr, Fridericus Rex. Különösen akkor lesznek hasznosak, ha pár szóval előkészítjük őket. Hívjuk fel figyelmüket a Tört. Társulat nyilvános felolvasó üléseire. Itt láthatják meg korunk kiváló történettudósait, ha míg iskolások nem igen van idejük előadások látogatására, lesz néhány, ki tanulmányai befejezésével szívesen résztvesz ezeken. Keltsük fel érdeklődésüket saját családjuk multja iránt. Ha a világháborút tanítom, megkérdem, kinek az édesapja vett részt a háborúban és melyik hadszíntéren harcolt. A legritkább esetben tudják megmondani a növendékek, hol, melyik fronton küzdött édesapjuk. Azzal, hogy felhívom erre a figyelmüket, otthon érdeklődnek, s bár a férfiak nem szívesen beszélnek háborús éveikről, azzal, hogy a gyermek atyja küzdelmein, önfeláldozásán, szenvedésein át nyer bepillantást a magyarság élet-halál harcába, élménnyé válik bennök nemzetünk hősi, tragikus kora. — Ma már nem igen akad növendékünk, aki szüleivel együtt volt kénytelen elmenekülni az elcsatolt területekről. De még 5—6 év előtt több növendékünk volt, aki ügyes, szép formában számolt be menekülésük élményéről. A mai ifjúságunk csak szülei, vagy nagyobb testvérei elbeszéléséből tud családjuk nehéz megpróbáltatásairól. Így is szívesen vállalkoznak arra, hogy rövid beszámolóban társaik elé tárják a családjuk kálváriáját.

Az Utasítás megkívánja, hogy minden nagyobb tárgyi egység után tartsunk összefoglalást. Ez évközi és évvégi összefoglalásnak új szempontok szerint kell történni. Pl. az ókori történelemben állítsuk párhuzamba kelet, a görög és római államok állami társadalmi életét, anyagi és szellemi műveltségét. Vagy a középkori történelem III. korszakában hasonlíttassuk össze a nemzeti államok jellemvonásait, indokoltassuk meg a hasonlóság és különbözőség okait. Az évközi összefoglalásokat arra használom fel, hogy egy-egy korban szerepet játszó nemzetek rokon körülményeit, társadalmi, és művelődési viszonyait vetjük egybe, mindig utalással hazánkra. Évvégi összefoglalásoknál összehasonlítjuk egy-egy nép különböző intézményeit, rávilágítva a világnézet átalakulásának hatásaira. A vezető gondolatokat mindig növendékekkel állapíttatjuk meg, felírjuk a táblára, egyidejűleg beiratjuk az eredménytárba. Így a részletek elhagyásával világosan fog állani növendékeink előtt a fejlődés folyamata, a nemzetek sorsának szerves kapcsolata.

Feladatunkat akkor oldottuk meg jól, ha növendékeink örömmel vesznek részt a közös munkában, szívesen, szeretettel foglalkoznak történelmi tanulmányaikkal, s azzal a meggyőződéssel hagyják el óráinkat, hogy újabb élménnyel gazdagabbak, lelki értékben többek, az új anyagot, amit együttesen dolgoztunk fel, már itt az iskolában

legfontosabb vonásaiban megtanulták. Így a mai gyöngé idegzetű, túlterhelt gyermekek otthoni munkája a lehetőség szerint redukálódik.

Mik legyenek a változtatások a jövőben? Az egyetemes történelem számára biztosítsuk továbbra is az eddigi 6 órát. Töröltsessék a társadalomfejlődés ismerete a III. osztályból, mivel közgazdaságtanban úgysis tanulják. A többiekben ne változtassunk a tantervi anyag terjedelmén. A magyar mult megfelelő egyetemes-történeti ismeret nélkül, nélkülözi az alapot, tanítása illuzórikussá válik. Kétségtelen, a nemzeti nevelés szempontjából a magyar történeten kell legyen a hangsúly. A heti 2 órában magyar történetet eredményesen tanítani nem lehet. De ezt a nagy fogyatkozását Tantervünknek ne úgy akarjuk orvosolni, hogy az egyetemes történet leépítésével fordítsunk rá több időt. Ezzel a lényeges bajt kiküszöbölni úgysem tudjuk. A mai anyag redukciója az általános műveltség rovására a magyar történet megalapozásának megsemmisítésére vezetne. Másképp mint a nemzeti tört. óraszámának felemelésével a magyar tört.-et eredményesen tanítani nem lehet. Ha középiskoláinkban a fiú-isk.-ban az V—VIII. osztályban heti 12 órában, leányközépiskoláinkban is heti 12 órában tanulnak történelmet, joggal kérhetjük, hogy a tanítóképzőben, hol a tört. tanítás még fontosabb, mert a nemzet nevelőiről van szó, ne 8 órát kapjunk nemzeti nevelésünkben vezető szerepet betöltő tárgy számára, de legalább a IV. osztályban 2 órával többet. Ne várjunk a kérdés megoldásával egy általános Tanterv-revízióig, de addig is kérjük a IV. osztály óraszámának legalább 1 órával való felemelését, mint ahogy a közgazd. óraszám felemelése történt. Az óraszám növelése azon tárgy rovására történhetne, mely az új Tantervben 2 óra többletbe jutott, mint pl. a rajz. Sérelem még így sem érhetné a másik tárgyat, mert csak a magyar történettel kerülne egyenlő elbírálás alá.

A társadalmi fejlődés ismerete törlésével felszabaduló 10—12 órát fordítsuk, mint már említettem a magyar történeti részek és a XIX. és XX. sz. műveltségének behatóbb tanulmányozására, az elszakított területeken élő magyarság jogi, gazdasági és kulturális helyzetének megismertetésére, végül 3 órát a nemzetiségi kérdésre hazánkban, hogy nemzetiségeink életéről, céljairól, velük szemben való állásfoglalásunkról tudjon az ifjúság.

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

Tanterv és túlterhelés.

A közfelfogás az, hogy az iskolai túlterhelést a túlságosan méretezett leckemennyiség idézi elő. A túlzott leckefeladásnak tagadhatatlanul megvan a lehetősége (az igazgató könnyen segíthet rajta), de az ilyen, egyénekre korlátozott és a dolog természeténél fogva helyivonatkozású tünetek nem képezhetik forrását egy olyan bajnak, amely általános és formai megnyilatkozásában olyan egyöntetű, hogy mint előzményt az összes tanítói eljárások azonos hibáit tételezi fel. Ennek az azonosságnak feltételezése pedig képtelenség. Mivel azonban mégiscsak azonos hatótényező lehet csak az ok, ennél fogva a Tanterv kerül érdeklődésünk középpontjába, mert a tanítás anyagát ez szabályozza.

Ahhoz, hogy a kérdéshez érdemlegesen hozzászólhassunk, mindenkéltől szükséges megállapítanunk, hogy milyen lélektani oka van a szellemi túlterhelésnek. A gondolkodásban részint lelki képek (képzetek), részint pedig asszociatív tényezők játszanak szerepet, amiken a tudat egysége által szabályozott gondolkodási folyamatot értem a maga teljességében. Amíg ez az asszociatív tényező munkában van, lehetetlen, hogy túlterhelés jelentkezzék, mert nem olyan tényezője lelki életünknek, amellyel tudatosan rendelkezni tudnánk. Azaz: nem tudunk arról, hogy hogyan és miként végzi munkáját, eljárása reánk nézve mechanikus és így sohasem jelenthet terhet igénybevétele. A felraktározott képzetanyagot felszínre hozza a maga törvényei szerint és abban a mértékben, amint arra az alkalom ad impulzust.

Mindebből következik, hogy túlterhelés csak abban az esetben léphet fel, hogyha az asszociatív tényező működését valami akadályozza és így szükségessé válik a képzetanyagnak folytonos, összefüggéstelen, mert nem asszociált nyilvántartása. Egy példa a jobb szemléletesség kedvéért. Gondoljunk arra, hogy milyen nehéz valamiféle princípium által össze nem tartott számképek megtartása. Folytonos rekapitulációra van szükség, amely abban áll, hogy a lelki képet igyekszünk folyvást az első benyomás erejével megtartani, mert hiszen ha elhalványul, már el is felejtettük. Ez a folytonos megelevenítés, amely teljes ellentétben van a lelkünkben fektetett gondolkodási móddal, a képzetanyagok ez a virtualiter való megtartása szinte lebírhatalan terhet jelent. A felvetett kérdésre vonatkozólag ez ennyit mond: kell, hogy olyan negatívum rejtőzködjék valahol az iskola szolgáltatta képzetanyag körül, amely lehetetlenné teszi az asszociatív tényező munkáját, azaz megakadályozza, hogy ez az anyag az egységes tudat egészébe bekapcsolódjék. Ezt a negatívumot fel kell kutatnunk és ki kell küszöbölnünk.

Felvetődik itt azonban az a kérdés, hogy mi módon kapcsolódhat ki az asszociatív tényező? Tudni semmitsem tudhatunk róla, mert független minden reánk nézve tudatos ténykedéstől. Mi jogon állítjuk tehát róla, hogy felfüggeszti, vagy felfüggesztheti tevékenységét? Erre a következő választ lehet adni. Minden lélek adottság, amelynek megvan a maga fejlődési íve és amelynek megvannak a maga határai. Határokat szab egyrészt a fejlődés foka, tehát a kor, másrészt pedig az az energiakomplexum belső viszonyaiban, amelyet léleknek nevezünk. Ez az energiakomplexum lehet kisebb vagy nagyobb teljesítőképességű, ami mint kisebb-, illetve nagyobbfokú intelligencia jut kifejezésre. Ezeknek a határoknak megállapítása, okuk felderítése olyan kérdések, amelyek a metafizika körébe es-

nek. Minket e helyütt csak az a tény érdekel, hogy ezeken a határokon túl szükségképen megszűnik az ismeretszerzés lehetősége, mert az asszociatív tényező határoltóságánál fogva képtelen további rendszerezésre, azaz képtelen arra, hogy a képzetanyagot a valóságösszefüggésnek megfelelően csoportosítsa és határozott lelki kép alakjában a tudatba beillesse.

Ezzel eljutottunk ahhoz a bizonyára megdönthetetlen igazsághoz, hogy a növendék képtelen a rendszerezésre, azaz értetlenül áll olyan anyaggal szemben, amely szellemi fejlettségét meghaladja, amiből tárgyunkra vonatkozólag az a következmény adódna, hogy a tantervi anyagkijelölés meghaladja a növendék teljesítőképességét. Erről azonban szó sem lehet, mert kétségtelen, hogy a Tanterv a legnagyobb körültekintéssel igyekszik az anyagot kijelölni. Egy lépéssel tehát tovább kell mennünk és azt kell kérdeznünk: hol keresendő tehát a hiba? Mertha érthető is, hogy helytelenül megválogatott anyag megbénítja az asszociatív tényezőt, egyáltalán érthetetlen kikapcsolódása abban az esetben, ha meg kell állapítanunk, hogy az anyag nem haladja meg a növendék felvevőképességét. Van-e azonban kilátás arra, hogy ezt az okot megtalálhassuk, amikor az asszociatív tevékenységről lényegben semmitsem, formai megnyilatkozásáról pedig vajmi keveset tudunk? Ennek ellenére is megállapíthatunk annyit, hogy az asszociatív rendszerezést jelent, tehát bizonyos rendet amelynek fennállása egységes középpontra való vetítést tételez fel, mert egységes középpont nélküli semmiféle rend, semmiféle rendszerezés sem képzelhető el.

Megint visszatérve tárgyunkhoz azt kell mondanunk, hogy a tantervi anyagkijelölés *módjában* kell lennie olyan hibának, amely az anyag érdemleges felvételét, az egységes tudatra mint központra vonatkoztatott elrendezését lehetelenné teszi. Más szóval: valahol módszeres hiba bujkál a Tantervben. Mivel minden rend logikus, ennél fogva ahhoz a végső megállapításhoz kell folyamodnunk, hogy a tantervi anyagkijelölés módja illogikus. És ez százszázalékosan így is van.

A Tanterv felöleli az egyes szaktárgyakat és egymás mellé rendeli azokat. Az igyekvés odairányul, hogy minden tárgykör a maga rendje és módja szerint megismerttetessék. Tökéletes koordináció ez, amelyben minden tudományág a maga szempontjából foglalkozik a tényekkel és a maga módszerével dolgozik. A hiba nem abban rejlik, hogy a Tanterv az ismeretanyag legtágabb körére utal: nincs más megoldás, ha megfelelő világszemléletet akarunk biztosítani, hanem rejlik abban a körülményben, hogy az anyagot különböző szempontok szerint rögzíti, mintegy több irányban egyénesíti. Ez sem volna végeredményben baj, hogyha az egyes tudományágak egymástól függetlenek volnának. De a tudományok összefüggnek egymással. Minden tudománykör mint főtudomány segédtudományokra támaszkodik. Mármost szinte elképzelhetetlen, hogy valamely több segédtudománnyal dolgozó tudomány olyképen elhelyezhető a Tantervben, hogy minden segédtudomány előzőleg feldolgozást nyert legyen, mert ugyanakkor a segédtudományok is mint főtudományok szerepelnek a maguk részéről, ismét segédtudományokra támaszkodnak, ami egyszerűen lehetelenné teszi az egésznek harmonikus egységbe való foglalását. A szükséges középpont hiányzik ehhez. Például: a földrajz egyik segédtudománya a csillagászati földrajz, ez pedig ismét főtudomány a matematikával szemben. Az elképzelhető, hogy kellő matematikai előkészítés után a csillagászati földrajz érdemlegesen tanítható legyen, de nem képzelhető el ez az eredményesség, hogyha a matematika egyidejűleg je-

lentkezik mint fő- és mint segédtudomány, mert egészen más didaktikai szempont alá esik az egyik esetben mint a másikban. Már pedig a dolog úgy áll, hogy egyszerre szerepelnek az I. osztályban. Az egyik esetben, amikor a matematika mint főtárgy szerepel, óvatosan vezetjük be a növendéket geometriai elemek szemléletébe, sorra kerülnek a legegyszerűbb síkidomok, a másikban pedig olyan mértékét kívánjuk meg a térszemléletnek (a horizont, az aequator és az ekliptika koordináta-rendszerei), amellyel a növendék nem rendelkezhetik. Mindennek kizárólag az lehet a következménye, hogy a csillagászati földrajz csak formaliter szerepelhet a Tantervben, de érdemlegesen nem dolgozható fel, mert az asszociatív tényező kikapcsolódása folytán nem hozható a tudat egysége alá. És mi következik ebből a földrajzra mint főtudományra? Annyi mindenesetre, hogy nem lehet olyan érdemlegesen foglalkozni vele, amint azt a tárgy természete megkívánná.

A legnagyobb baj azonban az, hogy a növendéknek be kell számolnia tudásáról, meg kell tanulnia leckéjét. Mivel azonban a rendszerező tényező kiesése folytán, csak az összefüggéstelen képzettömeg marad hátra, ennél fogva tanulása a képzetanyag virtualiter való megtartásában fog kimerülni, ami óriási teher és bizonyára nem mód az önálló gondolkodás, az önálló ítélet kifejlesztésére. Ilyenformán rákényszerül a növendék arra a megoldásra, amelynek neve iskolai nyelven: észnélküli magolás. Ebben a körülményben rejlik az egyöntetűen mutatkozó túlterhelés oka. Ez teszi szükségessé, hogy a növendék szóról-szóra tanuljon meg olyan szövegeket, amelyeknek értelméhez nem tud hozzáférni. Valósággal élő gramfonná lesz.

Segíteni ezen a dolgon mindenképen kell és a segítség csakis a Tanterv gyökeres megváltoztatása révén lehetséges. A változtatás nyilván ebben az esetben új elvet jelent, amelynek lényege a tudománykörök szétbontásában fog állani szükségszerűen. Ma az iskolát túlságosan elméleti irányzatúnak mondják és több előkészítést kívánnak tőle a gyakorlati elvre. A kívánság jogos, de az iskola ebben a tekintetben nem tehet mást, minthogy olyan embereket bocsájt ki az élet útjára, akik önállóan gondolkodnak és ítélnek, akik tehát tájékozódni tudnak a társadalomban. Az egyén és a közösség viszonyának helyes meglátása: ez a kulcsszó. Egyébként nehezen képzelhető el, hogyan lehetne az iskolának ezt a gyakorlatias irányt megadni. Valami mesterség, vagy ügyesség elsajátítása által? Bizonyára kívánatos, ha a növendék ilyen tudással rendelkezik, de, ha ilyen intézkedés bele is kerül a Tantervbe: vajjon milyen pozitív haszna lehetne annak, hogyha a régi összeállítási szempontok megmaradnak? Félő, hogy a növendék kevés hasznát fogja látni, mert a szellemi túlterhelés megkívánta memorizáló munkához még hozzá fog járulni az a munkatöbblet is, amelyet fizikailag kíván meg tőle a beállított tárgy.

Dr. Kosáry János.

Házilag elkészíthető kiterjedelmű higanyos légszivattyú

Intézetünk fizikai szertárai nem nagyon bővelkednek jól működő légszivattyúkban. Ezen, a mai gazdasági helyzetben, nem lehet csodálkoznunk annál is kevésbé, mert a jól működő légszivattyúk nem a legolcsóbb kísérleti eszközök közé tartoznak.

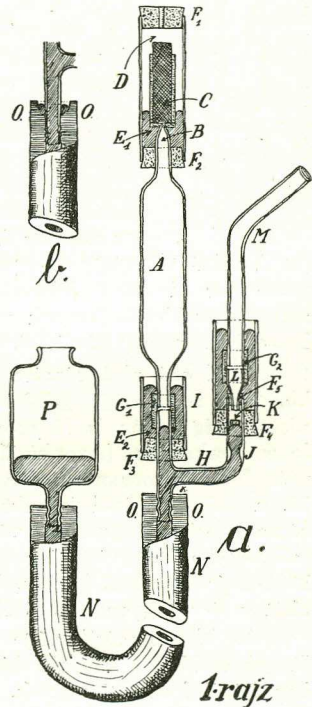
Hogy e hiányon némileg segíthessünk, a következőkben egy házilag aránylag könnyen összeállítható higanyos légszivattyú leírását adom. Így összeállítva, a hozzá szükséges higany árát leszámítva, szinte fillérekből kerül ki, s a mellett tökéletes, a higanygőz nyomásának megfelelő légritkított tér állítható vele elő. Higany viszont majd minden szertárban található, mivel pl. a légsúlymérők bemutatásánál is nélkülözhetetlen.

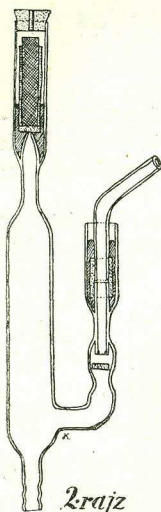
Sokan azt tartják, hogy ma már divatját múlták a higanyos légszivattyúk. Valóban, ha megnézzük a legelső, mult századbeli és későbbi ilyen szivattyúkat, komplikáltságuk és nagy terjedelmük megmagyarázza háttérbe szorulásukat. Pedig a velük elérhető vakuum igen jó, iskolai kísérletekre pedig nagyon is jó. Akkor azonban, amikor legelső sorban anyagok számítanak a szertárak felszerelésénél, ha sikerül kiterjedelmű, egyszerű és a mellett olcsó légszivattyút előállítani, nem jöhetnek tekintetbe „divatkérdés” és kényelmi szempontok.

Légszivattyúnkat, mint az 1. és 2. rajz mutatja, két külső, szerkezetileg eltérő formában készíthetjük el. Már rátekintésre is látjuk, hogy az 1. rajzbeli minta komplikáltabb, mivel több alkatrészből áll, azonban összeállítása mégis egyszerűbb, mert kevesebb üvegtechnikai munkával végezhető el. A 2. rajz precíz és a lehető legegyszerűbb formában mutatja légszivattyúnkat, azonban üvegsövekből való összeforrasztása már némi üvegtechnikai gyakorlatot kíván. (Mindamellet pl. közönséges borszeszező (magasabb hőfokú) segítségével kb. 3—4 órai munkával összeállítható.

Részletezzük tehát a légszivattyú szerkezetét és működését

Az 1. rajz a. részének jelölései szerint; a szivattyú egyik főrésze az A edény. Ennek felső folytatása a B szűkületben végződő cső, melyre a C, gumicsőbe dugott és alul is gumilappal elzárt vasrudacska fekszik. Ez alkotja a B szűkülettel együtt a szivattyú kifelé nyíló szelepét. A szelep tökéletes zárása miatt a D szelepedénybe (mely az F_2 gumidugóra húzott vastagabb üvegső-darab) még külön higanyt is viszünk (E_1). Ezzel azt érjük el, hogy ha netalán rosszul zárna a szelep, akkor sem levegő jut vissza az A edénybe (és így a vele összeköttetésben levő ritkított térbe), hanem higany, ami nem okoz zavart. Másrészt meg éppen a higany beszű-

2. rajz

rödéséről vesszük észre a szelep helytelen működését, és rögtön segíthetünk rajta. Az F_1 gumidugó is nyílással van ellátva, a levegő kibocsájtása miatt.

Az A edény alsó részéhez csatlakozik a G_1 gumicsövecske segítségével a H részben meghajlított, T-alakú könyökcső. A H-ra két gumidugó van húzva, az F_3 és F_4 . Az F_3 -ra szorítottuk rá az I szélesebb üvegsődarabot, melybe a D szelepedényéhez hasonló okból ugyancsak higanyt öntünk (E_2). Ezzel ugyanis biztossá tesszük a két csővég kapcsolódását, mert ha a G_1 rosszul zárna, levegő helyett higany szivárogná be a ritkított térbe.

A H T-alakú könyökcső hajlítás fölötti része J-nél el van szűkítve, hogy a K szelep-gumikorongocska — (ha hozzá tudunk jutni, még jobb, ha gumigolyót alkalmazunk helyette) — a J alá ne kerülhessen.

Itt szorul bele a H csőbe az F_5 kicsiny gumidugó segítségével a rövid, alul szűkebbre húzott L csődarab, mely a K-val együtt a szivattyú második, befelé nyíló szelepét alkotja. Ha ugyanis a K korongot a szivattyú működése közben a higany hozzászorítja az L alsó végéhez, akkor az L csőbe és tovább fölfelé már nem juthat higany.

Az L felső vége egy G_2 gumicső-darab révén áll összeköttetésben a kiszívandó tér M csővezetékével. A rajzon látható F_4 gumidugónak és a ráhúzott szélesebb üvegsőnek ugyanaz a szerepe, mint előbb láttuk, ugyanis a beleöntött higany tömörítő, illetve légmentesítő hatású.

A H cső alsó részére húztuk rá az N vastagfalú (szívásra való) és kb. 1 m hosszúságú gumicső egyik végét. Itt, a 0-helyen ajánlatos drótozással még külön is jó erősen átszorítani a csövet, hogy működés közben le ne szakadjon. (Azonkívül ezen a pontján erősítjük fel az egész szivattyút legelső sorban az állványára.) A tömítés tökéletesebbé tétele végett itt, a cső 0-végénél is alkalmazhatunk higanyt. Ha ugyanis az 1. rajz b. része szerint a gumicső végét tányérszerűen kiszélesítjük, akkor ebbe a mélyedésbe higanyt öntve célunkat már el is értük. Ez utóbbit használat közben is megcsinálhatjuk, ha a szivattyú esetleges elégtelen működésének okát a 0-vég gyenge zárásában találánk meg.

Az N cső másik vége a P nagyobb edény csővégződésére van húzva. Itt az előbbihez hasonló higanyzárás felesleges, ezzel szemben annál jobban körül kell drótoznunk.

A szivattyút az eddigi higanyos légszivattyúk mintájára működtetjük úgy, hogy a P edényt (melybe elegendő mennyiségű higanyt öntünk) egyszer a D edény magasságáig emeljük, majd lesüllyesztjük a 0-pont alá kb. 80 cm-rel, majd újra felemeljük, és így tovább ismételjük ezt a folyamatot addig, míg a kívánt ritkítást el nem érjük. Nem kényelmes dolog, de a többi előny kárpótolja ezt a hátrányt.

Vizsgáljuk meg a szivattyú működését részletesebben, miután előbb pl. egy Geissler-csővel kötöttük össze. (Tehát az M-cső a Geissler-cső kivezetője lesz.)

Kezdetben a P edény az előbb említett legalacsonyabb ponton van. Ha most fokozatosan felfelé emeljük, a másik csőszárban is emelkedik a higany, miközben a B szelepen erősen buborékolva (fröcsögve) távozik el a levegő. Amint eléri a H-jelzésű T-alakú cső elágazási részét, kettéválik a higanyszál, (a közlekedő edények törvénye szerint, mint előbb is), egyik

része az A csőben emelkedik, abból tovább úzve ki a levegőt, másik része ugyanakkor a J szűkületen keresztül eléri a K szelepkorongót és azt felemelve az L csőhöz szorítja. Ezáltal azonban maga előtt is elzárja az utat a higany, úgyhogy itt már magasabbra nem emelkedik. Az A-ban közben ugyancsak eléri a felső szűkületét, a B-t, majd a levegő legutolsó buborékát is kinyomva (tehát káros tér nincs!) ki is buggyan a D edényben levő higanyhoz. Ha itt, a P edényt most hosszabb ideig tartjuk fenn, akkor esetleg teljesen meg is telhet a kifolyó higannyal a D edény, miközben a higany a C-gumival burkolt vasszelepet is felemeli, úgy hogy az szinte úszik rajta. De éppen e miatt, — ha a P-t most újra lesüllyesztjük eredeti legmélyebb pontjára, — a higany a D-ből vissza tud folyni az A-ba, mindaddig, míg a vasszelep újra rá nem nehezedik a B szűkület nyílására. Ettől kezdve sem higany, sem levegő nem jut be ezen a szelepen keresztül az A edénybe.

Közben azt vesszük észre, hogy most már a H cső két ágában nem egyenlő a higany szintje, mivel az A-ban a visszahúzódó higany miatt majdnem teljesen légüres tér keletkezett, míg a H jobboldali ágában a Geissler-csőben még visszamaradt levegő nyomása a higanyt fokozatosan lejjebb szorítja. Úgyhogy bizonyos (kiszámítható) szintkülönbségnél ez a levegő átbuborékol a könyökcsővön keresztül az A-ba.

Ha ily módon a higanyszál elérte visszafelé menetében a 0-szintet, újra felemeljük a P-t legmagasabb helyzetébe, amire a levegő kinyomása, stb. újra megismétlődik. Így folytatjuk tovább a szivattyúzást a kívánt mértékig. (Természetesen a valóságban ez sokkal gyorsabb ütemben folyik.)

Ha pl. közben a Geissler-cső szikrainduktor áramkörébe van kapcsolva, pár szívás után már láthatókká válnak a ritkított gázokon észlelhető fénytűnemények.

Amint leírásunkból láthatjuk, aránylag egyszerű módon juthatunk hozzá egy megbízhatóan működő légszivattyúhoz, mely, leszámítva az 1 m-es gumicsövet, kis terjedelmű is. Mindamellet az 1. rajzon látható szivattyú elég komplikált, amennyiben sok alkatrészből áll. Ezen is segíthetünk azonban, ha véletlenül az intézet szertárában Bunsen-láng (vagy más magasabb hőfokú láng) áll rendelkezésünkre és némi üvegtechnikai gyakorlatunk is van. Ekkor ugyanis légszivattyúnkat a 2. rajz mutatta formában készíthetjük el, mely már sokkal egyszerűbb és tisztábban áttekinthető szerkezetű, míg működésének alapelve teljesen megegyezik az előbbiével.

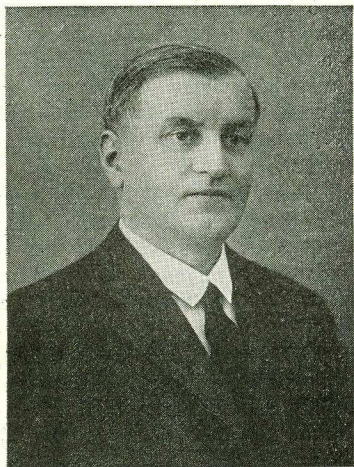
Jeges Károly.

AKIK ELMENTEK

Litkey Péter.

1890—1937.

17 gyermeket nevelt fel az a tanító-család, amelyből származott. Atyja a gömői kies vidék egyik falujának, Tornaljának zenekedvelő, muzikális hajlamú tanítója, ma is él, aki most Péter fia temetésén tizenharmadik gyermekét látta sírba szállani. A család messze vidéken híres volt zenei készségéről: az apa kis zenekart alkotott a család tagjaiból s velük rendezett hangversenyeket.

A zenei érzékből láthatóan Péter örökölt legtöbbit, ki nehéz küzdelemmel szerezte meg a tanítói, majd a középiskolai énektanári oklevelet, végül zeneiskolákban zongora-tanszék ellátására a képesítést.

Tehetségének kibontakozására 3 munkahely adott alkalmat: 1. Hajdúszoboszlón református kántor; 2. Hajdúböszörményben ref. gimnáziumi énektanár és végül 3. a nagykőrösi és dunameléki ref. tanítóképző-intézetben 1924-től ének- és zenetanár volt. Életútjának ez a 3 állomása mindig több követelményt és mindinkább magasabbrendű feladatok megoldását kívánta testi és szellemi erejétől.

Litkey Péter erőteljes testi szervezete mitsem árult el abból, hogy hamarosan gyengének bizonyul a hivatásból és kötelességből vállalt sokféle munka végzésére. Nem kímélte magát. Szaktanári buzgó tevékenysége csak hamar éreztette hatását a tanítóképző-intézetben a magáról feledkező, nagy lendülettel végzett ének- és zeneoktatásra. Csak az tudja igazán, aki maga is végzi: mit jelent egy nem kifogástalan növendék-anyagból erőteljes, nagyhatású énekkart teremteni, majd, amikor az intézet népszerű lett és a tanulóifjúság minősége engedte, Litkey Péter megteremtette az intézet soktagú, szimfónikus zenekarát, amely az intézeti hangversenyeken éppúgy kiállotta a nagy nyilvánosság szigorú bírálatát, mint e zenekar tagjai a református templomok kántoraként az állásra pályázás válogató versenyét. Azzal meg komoly és hatásában időálló művészi nevelést végzett, amikor az ú. n. szolmizáló énektanítási módot az intézetben meghonosította és eredményessé tette. A ma is érvényben levő református egyházi ének tanításterve megalkotásában a vezető szerep az övé volt.

Litkey Péter derűs, határozott, férfias jellemét 3 tulajdonság tette értékessé és a növendékek számára példamutatóvá: a munka, a szeretet és a hivatástudat.

Az örök dolgozás életeleme volt, még akkor is, mikor már alig tudott dolgozni az utóbbi 3 év nehéz betegeskedése idején. A munka teljesítése parancsoló szükségesség volt neki, ezt kívánta tanítványaitól is. Ez a nagy munkakészség vitte Nagykőrös zenei életébe is, mely sokáig nélkülözhetetlennek érezte. Ez vezette néhány ének- és zenemű alkotására is.

Szeretete tanítványaira és munkájára vonatkozott, a kettőt szerves egységbe tudta kapcsolni. Tanítványait munkájukon keresztül szerette és a nevelő munkát tanítványain át. Így sikerült sok kiváló tanítványt nevelnie, kik messze vidéken öregbítették az intézete hírnevét és dicsérték Litkey Péter tanár oktató képességét, vonzó, szuggesztív erejét. Szeretettel vette körül kartársait is, kiknek ezt a szeretetet nem volt nehéz viszonzniok: Litkey Péter mindenekelőtt nemes lélek volt.

Ez a szeretet megható idealizmussal elsősorban hivatástudatát fonta körül. Mélyen átérezte munkája értékét és rendületlenül tudott bízni a sikerben. Ez természetes, hiszen minden alkalommal tapasztalhatta az el nem maradó eredmény megfelelő mértékét.

De valamennyi szép lelki tulajdonsága a legszerencsésebb és legvonzóbb módon meghitt baráti körben nyilatkozott. Ilyenkor felülmúlhatatlan volt eleven életérzéssel vidámító, fáradhatatlan hangulatával. Mily gyakran megaranyozta derűjével a komor tanári szoba fáradt tízperces szüneteit! Őszintén megmondhatjuk, hogy ebben valóban pótolhatatlan.

Szívének mikrokozmosza lassankint egészen elfáradt. De még mindig jobban akart dolgozni, mint amennyire ereje segítette, még mindig jobban akarta szeretni hivatását, mint amennyire szíve engedte. Életerejé szemünk láttára fogyott el s a halál végül is kitepte közülünk. Litkey Péter most már nem ül fáradt testtel és lélekkel a tanári szoba díványának szögletében, törötten is erőt gyűjtve a következő órára. Kihült helyére kegyeletes érzéssel nézünk mi, pályatársai, kik hűséges baráti visszaemlékezéssel őrizzük nemes alakját s kik élő példának érezzük lankadatlan buzgóságát.

A szintén tanári családból származó fiatal özvegye és 9 éves Éva nevű leánya gyászolja. Litkey Péternek az igazi boldogságot családi életében a hozzá nagyon ragaszkodó leánykája és hűségesen ápoló, gondos felesége jelentette.

Dr. Juhász Béla.

EGYESÜLETI ÉLET

Februári taggyűlés. — *Jegyzőkönyv*, mely felvétellett a T. I. T. O. Egyesületének 1937. február 15-én a budapesti II. ker. áll. tanítónőképző-intézetben megtartott üléséről. Jelen vannak: *Padányi-Frank Antal* dr. elnöke mellett: *Tabódy Ida*, *Wagner Lajos*; *Oswald József* (Kalocsa); *Grynaeus Ida*, *Bali M. Ildefonza* (Baja); *Gyöngyösi M. Piroska* (Szeged); dr. *Jelitainé Lajos Mária* dr., *M. Herkéty M. Vera*, *K. Macskássy Valéria*, *Mesterházy Jenő*, dr. *Gerencsér Istvánné*, *Gerencsér Anna*, *Dorkó Matild*, *Jancsó Erzsébet*, *B. Braun Angéla*; *Ruisz Márta*, *Móger Károlyné* (Cinkota); dr. *Gyimesiné Csaba Etelka*, *Vassné Salánky Irma*; *Medgyesi Zsófia* (Cinkota); *Pődör Irén*, *Szabó Béla*, *Rösch Magdolna*; *Varga Lajos* (Kalocsa); *Benkóczy Emil* (Eger); *Frigyes Béla*, *Ferenczi István*, *Kaposi Károly*, *Pócza József*; dr. *Bálint Sándor* (Szeged); *Vincze Sándor*, *Garamvölgyi Ervin*, *Gyulai Aladár*, *Mácsay Károly*, *Várad József*, *Sebestyén Erzsébet*, *Jaloveczky Péterné*, *Girtler Mária*, *Vécseiné Fehér Aranka*, *Kishonti Barna*, *Nagy Ferenc*, *Krizsanezné Német Edit*, *Erdélyi Olga*.

Az elnök üdvözi a megjelenteket, különös örömmel a vidéki tagtársakat. Felkéri *Zsindely Katalin* dr.-t előadásának megtartására.

Zsindely Katalin dr. *Az egyetemes történelem tanításának módszere*

a tanítóképzőkben címen tartott felolvasást, melyet folyóiratunk jelen számában közlünk.

A nagy érdeklődéssel és teljes elismeréssel fogadott előadáshoz hozzászólottak:

Mesterházy Jenő, aki őszinte örömmel élvezte a lendületes, szép előadást és az abból élénk táruló kiváló tanítási módszert. A történelem tanítására a nőképzőkben ugyanannyi óraszám van, mint a fiúképzőkben, s a tapasztalat azt bizonyítja, hogy a leányok nehezebben tanulják e tárgyat. Az előadó által ismertetett módszer azonban nagyon megkönnyíti a tanulást, még az intézmények megtanulását is. Igen szép elgondolás a konkrét példaként felolvasott „német egység kialakulása” c. tétel módszeres felépítése, de ezt a mai tantervi keretek között nem lehet így a gyakorlatban megvalósítani. Az ilyen elmélyedő feldolgozásra előadó a III. oszt. társadalmi ismereti anyagának elhagyásával szerez időt. Ez a radikalizmus meglepő, mert hiszen a társadalmi ismeretek tanítását a III. oszt.-ban a tanterv kívánja, ez az eljárás tehát ellenkezik a tantervvel. Örül, hogy ezt a bátor lépést az előadó megtette, és tanmenetéből kihagyta ez ismereteket, amelyeket máshol úgymint tanítanak, a közgazdaságtan keretében. Kérdés, hogyan fogadja majd ezt a lépést a főigazgatóság? A III. oszt.-ban összesen 8—9 órában a társadalmi ismereteket eredményesen tanítani úgysem lehet, a tanár csak átrobog az anyagon; de az osztály fejlettségi színvonala és előismereteinek hiánya is megnehezítik a fáradozást. Redukálni lehetne még az egyetemes történet anyagában Róma világuralmi törekvéseit, a pún háborúkat is. Neki így a III. oszt.-ban nem jut annyi ideje az okoskodtatásra, mint az előadónak, de véleménye szerint egyébként is vigyázni kell az eszméltetéssel, mert nem mindig jár azzal az eredménnyel, amelyet várunk. A társadalmi ismeretek minden óráját a megszállt területek viszonyainak ismertetésére szánná, úgy, miként azt néhány évvel ezelőtt egy, *Rozsonday Károly*val közös cikkben kifejtette. A nyári szaktanfolyamon indítványozni fogja az említett anyag rész törlését a III. oszt. anyagából és ennek helyébe beiktatni azt az anyagot, amit *Rozsonday Károly* oly szépen kifejtett.

Az előadást elejétől végig elfogadja; az ő meggyőződése szerint is fontos, hogy a szemléltetés minél nagobbmértvű és minél jobb legyen. E tekintetben az egyes képzők felszerelése igen gyenge. Az I. ker. képző 700 db. diapozitívval rendelkezik. Ezekkel lehet elsősorban eredményt elérni, mert a jó reprodukció fogalmát kimerítik. Legtöbb helyen azonban még a közismert történeti képek és a forrástanulmányhoz szükséges könyvek sincsenek meg. Pedig csak megfelelő felszereléssel lehet eredményesen tanítani. Az egyetemes történelem és nemzeti történelem viszonyára nézve neki is az a felfogása, hogy az egyetemes történelmet ne bántuk, mert erre is szükség van. Legjobbnak látná, ha e kettő nem lenne elválasztva, a tantervben egyszerűen történelem szerepelne, tengelye természetesen a nemzeti történet; kezdődne a II. oszt.-ban, belekapcsolódnék az egyetemes történet, melynek anyagát, ahol szükséges redukálni kell.

Grynaeus Ida nem akar részleteiben kitérni az emelkedett szempontoknak, tartalmi gazdagságnak, pedagógiai művészetnek, a gyakorlati kivitel leleményességének méltatására, melyek ezt a szép előadást jellemzik, csupán két dolgot említ, mint segítőeszközt a történelem tanításának: a magyar nyelv és irodalmat és a magyar nyelvi dolgozatokat. A magyar irodalom keretében a II. oszt. anyaga a történetírás; de ezen kívül az irodalmi és költői olvasmányok egész tömege támogatja a történet tanárának munkáját: *Zrinyi Afium-a*, *Széchenyi*, *Deák beszédei*, történelmi regények

stb. A történeti érzék és érdeklődés felkeltésére szolgál az a dolgozat, melyben a növendékek családjuk történetét mondják el. Az intézet V. éves növendékeivel napló formájában megíratják az év történetét. — Előadó kitér a lakóhelyismeretre is, ami nagyon jó. A Csalogány-utcai képzőben részletesen foglalkoznak Buda, különösképen a II. ker. történetével. A városnak ez a része ilyen kutatásokra gazdag anyagot szolgáltat.

Mácsay Károly elmondja, hogy több ízben módjában volt különféle tanjai, falusi, kisvárosi népiskolában megfordulni, s a tanítókkal való beszélgetés közben igyekezett megállapítani történelmi műveltségüket. Az eredmény megdöbbentően szomorú. Ennek okát abban látja, hogy a tanítóképzők történelmi anyaga teljes lemásolása a középiskolai anyagnak. Már pedig ez az anyag nem felel meg a tanítóképző szükségleteinek. Szerinte nem szabad a világtörténelmet a mai keretek között fenntartani. Legyen kevesebb a római és görög történelem, a népvándorlástól kezdve pedig a magyar történelem legyen a középpontban. Mindent ki kell irtani a tanítás anyagából, aminek nincs nemzeti vagy világtörténelmi vonatkozása; ilyen pl. a 100 éves háború tanítása. Az utolsó száz év történetét azonban annál részletesebben meg kell ismertetni. A magyar történelemre fordítsunk minden időt. A magyar történelmet 2 éven át kellene tanítani. Aggasztónak tartja a magyar vidék mai szociális és egészségügyi sanyarúsága mellett azt a tényt, hogy a közgazdaságtan óraszámát az egészségügyi órák rovására, azok lecsökkentésével emelték fel. A népegészségügy, a csecsemőgondozás fontosabb, mintsem hogy ilyen redukció kárára ne lenne.

Medgyesi Zsófia helyesnek tartja, ha a tanár buzdítja növendékeit a rádió külügyi negyedóráinak hallgatására. Ezeket azonban mindig elő kell készítenie. Üdvös volna az újságolvasás is. A növendékek szívesen olvasnak, de maguktól nem tudnak mindig az újságcikkek alapján tájékozódni. Az újságolvasás módjára, a véleményalkotás szempontjaira rá kell vezetni a növendékeket. A cinkotai képzőben egy-egy nagyobbhatású világtörténelmi eseményt újságcikkek alapján a történelem tanára összefoglaló módon, ebéd idején ismertet a növendékekkel.

Zsindely Katalin dr. válaszában elsősorban köszönetet mondott a meleg érdeklődésért és értékes hozzászólásokért. Közli, hogy tanmenete a főig. jóváhagyásával készült, tehát ennek tudatában egészen legális alapon hagyta ki tanmenetéből a társadalmi ismereteket. Mindketten abban a meggyőződésben jutottak erre a felfogásra, hogy a közgazdaságtan anyagának kibővítése az V. oszt.-ban eo ipso jelenti a III. oszt.-ban a társadalmi ismeretek törlését. Az egyetemes történelem mai kereteit nem bántaná, ilyen mértékben a tanítónak ismernie kell a rajtunk kívülálló, de velünk kapcsolatban élő népek történetét. Ami fölösleges, azt úgysem tanítják. A százéves háború pl. már nem számottevő anyag, csupán Jean d'Arc szerepel, nevelői szempontból. Az ókor ismerete magyar nemzeti jelentőségű, hiszen a magyar kultúra és jogrend kialakulásának kapcsolatai a klasszikus kultúrával közzismertek. Egyébként is, pontosan, adatszerűen kifejezve, az egész egyetemes történelem anyagából két és fél nap jut mindössze a latin kultúra tanulására. Hóman Bálint maga az új középiskolai törvény indokolásában a latin nyelvről szólva, azt a nemzeti tárgyak közé sorolja. Nem szerénytelenség tehát, ha két és félnapi tanulási időt szánunk a római történelemre. A világtörténelem lesorvasztása pedig tovább éltetné a befelől néző politikát, amely eddig is hibája volt a magyarságnak, s amely miatt meg is vádolták a magyar nemzetet, azt állítván róla: „gyűlölködő, elzárkózó nép”. Szerinte a tanítónak, mint a falu közvéleménye irányítójának még fokozottabb mértékben van szüksége a világtörténelmi esemé-

nyeknek s ezek ránk vonatkozó kihatásainak ismeretére, helyes külpolitikai érzékre. Mai letört helyzetünkben szükséges, hogy minél több művelt egyénben meglegyen a külpolitikai érdeklődés. Angliában a legkisebb szatócs is született külpolitikus.

Padányi-Frank Antal dr. megállapítja, hogy az előadónak sikerült hamisítatlan történelmi levegőt teremtenie. Nagyon örül a jobbnál-jobb módszeres elveknek; pl. az előadó kiemelte, hogy egy módszeres egységet sohasem tanít egyformán; fontosnak látja az ifjúság ránevelését a külföldiekkel való bánásmódra. Kihasznál minden nevelői mozzanatot: kiemeli, hogy Olasz- és Németországot az erkölcsi erők tették naggyá. Ezt igen értékesnek tartja. A történelem nagyszerű nevelő. Hozzászóló maga is igyekszik meggyőződni, hogy a történelmi tanulmányok mennyire hatottak az ifjúság lelkének mélyére, megtermékenyítették-e erkölcsi érzületét? Felvetette előttük a következő problémát: azt mondják, a történelem az élet tanítómestere; igaz-e ez? Igen érdekes feleleteket kapott. Fontos, hogy az ifjúságot behelyezzük a történelem levegőjébe, hogy ez áthatva őket, a történelmet behelyezzék a saját életükbe is.

Mácsay Károly végül megjegyzi, hogy hozzászólása nem az előadó mondanivalójára vonatkozott, hanem arra a lehetetlen tantervi helyzetre, ami szerint a világtörténelmet nagyobb terjedelemben, behatóbban tanulják a növendékek, mint saját nemzeti történetünket.

Több tárgy nem lévén, az elnök az ülést bezárta. K. m. f. *Padányi-Frank* Antal dr. s. k. elnök, *Erdélyi* Olga s. k. titkár.

Választmányi ülés. — *Jegyzőkönyv*, mely felvétellett a T. I. T. O. Egyesületének 1937. márc. 3-án a budapesti I. ker. áll. tanítóképző-intézetben megtartott választmányi üléséről. Jelen vannak *Gömöri* Sándor tiszteleti tag elnökle mellett: *Padányi-Frank* Antal dr. elnök, *Grynaeus* Ida, dr. *Jelitainé* Lajos Mária dr., *Molnár* Oszkár, *Lux* Gyula dr., *Gerencsér* Istvánné, B. *Braun* Angéla, *Sebestyén* Erzsébet, *Medgyesi* Marida, *Szontagh* Katalin, *Jaloveczky* Péterné, *Csada* Imre dr., *Kaposi* Károly, *Temesi* István, *Jaloveczky* Péter, *Szántó* Lenke, *Mácsay* Károly, *Várad* József, *Eber* Rezső, *Tscheik* Ernő, *Kishonti* Barna, *Roda* Mária, *Bécsy* Kerubina, *Ibererné* *Popovits* Olga, *Mesterházy* Jenő, *Erdélyi* Olga.

Padányi-Frank Antal dr. elnök üdvözlí a választmány megjelent tagjait, s az ülést megnyitja. Közli, hogy elmaradásukat kimentették: *Németh* Sándor, *Szemere* Samu és *Barcsai* Károly választmányi tagok és *Becker* Vendel dr. az elnökség tagja.

Bejelenti, hogy az alapszabályok értelmében a tisztikar és a választmány mandátuma lejárt, e gyűlés feladata, hogy a tisztújítást előkészítse. A jelenlévő választmányi tagok egy tiszteletbeli elnök, illetve tiszteleti tag elnöklése mellett jelölő-bizottsággá alakulnak. A jelölő-bizottság elnökéül felkéri *Gömöri* Sándor tiszteleti tagot.

Gömöri Sándor készséggel vállalja a jelölő bizottság elnökségét. Felkéri a jelölő bizottságot, fogjanak hozzá a feladat megoldásához. E gyűlést megelőzőleg megbeszéléseket folytatott a főtítkárral s ennek eredményeképpen a jelölésekre vonatkozólag módjában áll egy javaslatot előterjeszteni a bizottság elé. Felkéri *Mesterházy* Jenő főtítkárt a javaslat ismeretetésére.

Mesterházy Jenő bevezetesként megemlíti, hogy a jelölő lista összeállítására nem volt egyéni munka, bizonyos hagyományok, elvek alapján járt el. Bemutatta, s megbeszélte azt *Padányi-Frank* Antal dr. elnökkel és *Gömöri* Sándor tiszteleti taggal is. A jelölő lista megállapítása nehéz

munka, mert hármas jelölés van. Az alapszabályok megengedik a jelölő bizottság által javaslatba hozott nevek helyett új nevek beírását is. Az eddigi tisztikar megtette kötelességét, most visszaadja megbízatását és visszavonul, de, ha a bizalom újból a régi tisztviselők felé irányul, akkor örömmel vállalják ismét tisztségüket. Ezért első helyre a régi tisztviselőket tette, bár vannak közöttük olyanok, akik a viselt tisztségtől visszavonulni óhajtanak, mint pl. *Pócza József* pénztáros, *Éber Rezső* ellenőr, *Jaloveczky Péter* alelnök és *Hamar Gyula* vidéki alelnök. Minden tisztségre hármas jelölés van; nehéz volt olyan második, illetve harmadik jelölt beillesztése, aki ne legyen az első helyen jelölt tisztviselő mellett díszjelölt, hanem választás esetén bármelyik méltó is legyen a tisztségre. A második és harmadik helyre szóló jelöléseknél azokat is tekintetbe vette, akiket már a múltban is jelöltek, akikkel szemben tehát már a múltban is megnyilvánult a bizalom. Kívánatos, hogy állandóság legyen a tisztikarban, mert ez a folytonosság nyugalmat és egyenes vonalvezetést jelent az egyesület életében. Legnehezebb volt az elnöki tisztségre szóló hármas javaslat elkészítése. Az egyesület jelenlegi elnöke osztatlan tiszteletnek és szeretetnek örvend, úgy, hogy újbóli megválasztása nem kétséges. A melléje állítottaknak tehát számolniuk kell azzal, hogy nem fogják őket megválasztani. Ne tiltakozzanak tehát a jelölés ellen szokás szerint, hanem tekintsék azt úgy, mint az egyesületnek feléjük irányuló bizalmát. Törekedett a javaslat összeállításánál arra is, hogy egy személy lehetőleg csak egy helyen szerepeljen, ne forgácsolódjanak szét a szavazatok.

A jelölő javaslat a T. I. T. O. E. tisztségeire:

Elnök: *Padányi-Frank Antal* dr., *Éber Rezső*, *Jaloveczky Péter*.

Fővárosi alelnök: *Lux Gyula* dr., *Váradai József*, *Fekete József*.

Nem állami, r. k. alelnök: *Becker Vendel* dr., *Bartal Alajos*, *Oszwald József*.

Nem állami, másvallású alelnök: *Váczy Ferenc*, *Szemere Samu* dr., *Rozsonday Károly*.

Női alelnök: *Tabódy Ida*, *Grynaeus Ida*, dr. *Jelitainé Lajos Mária* dr.

Főtítkár: *Mesterházy Jenő*, *Nagy Ferenc*, *Gyurjács András*.

Títkár: *Erdélyi Olga*, *Girtler Mária*, *Szántó Lenke*.

Szerkesztő: *Molnár Oszkár*, *Prochaska Ferenc* dr., *Sebestyén Erzsébet*.

Pénztáros: *Frigyes Béla*, *Kaposi Károly*, *Mácsay Károly*.

Ellenőr: *Tscheik Ernő*, *Ferenczi István*, *Farkasdy Zoltán*.

Házalavezető: *Jaloveczky Péter*, *Csukás Zoltán*, *Zsindely Katalin* dr.

Gömöri Sándor elnök kéri a hozzászólásokat és az esetleges módosításokat.

Éber Rezső köszöni a jelölést, de kéri ne jelöljék sem második, sem harmadik helyen. *Kaposi Károly* szintén köszöni a bizalmat, de kéri, ne tekintsenek el jelölésétől, mert ő beteg ember, rokkant, tisztséget nem vállal.

A választmány egyhangúlag jelöli *Éber Rezsőt* az elnöki tisztség második és dr. *Csada Imrét* a pénztárosi tisztség második helyére. A jelölő javaslat tehát ennek értelmében módosul. Jelöltek a pénztári tisztségre: *Frigyes Béla*, *Csada Imre* dr. *Mácsay Károly*. A választmány az előterjesztett javaslatot az említett egy módosítással elfogadja, s a jelölő listát ezzel megállapítottak tekinti.

Mesterházy Jenő főtítkár jelenti, hogy a módosított alapszabályok értelmében a választmányi tagokat az egyesület aktív tagjai választják inté-

zetük keretein belül. Az egyes intézetek taglétszámuk arányában, minden 5 egyesületi tag után 1 tagot jogosultak a választmányba küldeni.

A jelölő bizottság határozata szerint az egyes intézetek a következő arányban választhatnak:

I. Tanítóképzők: — (zárójelben a tagok száma)

1. Baja állami: 2 — (11),	10. Kőszeg, áll.: 1 — (7),
2. Budapest I. ker. áll.: 3 — (16),	11. Miskolc ev.: 1 — (6),
3. Budapest izraelita: 2 — (8),	12. Nagykőrös ref.: 1 — (6),
4. Debrecen ref.: 2 — (9),	13. Nyíregyháza áll.: 2 — (9),
5. Esztergom érs.: 2 — (10),	14. Pápa áll.: 2 — (10),
6. Győr, kir. kat.: 1 — (6),	15. Pécs, püspöki: 2 — (9)
7. Jászberény áll.: 2 — (12),	16. Sárospatak ref.: 2 — (9),
8. Kalocsa érs.: 1 — (5),	17. Sopron, ev.: 2 — (8),
9. Kiskúnfélegyháza áll.: 3 — (13),	18. Szeged, kir. kat.: 2 — (10),

II. Tanítónőképzők:

1. Baja, r. k.: 2 — (11),	10. Győr, állami: 3 — (15),
2. Budapest, áll. II. ker.: 3 — (16),	11. Kalocsa, r. k.: 2 — (8),
3. Budapest, r. k. VI. ker.: 1 — (3),	12. Kecskemét, ref.: 2 — (8).
4. Budapest, áll. VII. ker.: 5 — (24),	13. Kiskúnfélegyháza, r. k.: 2 — (9),
5. Budapest, r. k. IX. ker.: 1 — (7),	14. Kiszvárd, r. k.: 1 — (5),
6. Cinkota, áll.: 2 — (10),	15. Nyíregyháza, ref.: 1 — (3).
7. Debrecen, ref.: 1 — (4),	16. Pápa, ref.: 2 — (8),
8. Dombóvár, r. k.: 1 — (6),	17. Szarvas, ev.: 1 — (6),
9. Esztergom, r. k.: 1 — (4),	18. Székesfehérvár, r. k.: 1 — (3).

III. Óvónőképzők:

1. Budapest, VII. ker. áll.: 2 — (9).

A szavazatok beküldésének határideje a közgyűlés előtt két hét. Ennek naptár szerinti pontos idejét a jelölő listán közlik a választókkal, a választásra vonatkozó egyéb, alapszabályszerű utasítással egyetemben. A szavazólistákat a jelölő bizottság elnökének kell beküldeni; a választmányi tagok megválasztásának eredményét az intézetek igazgatói a főtítkárral közlik. A jelölő bizottság a szavazatszedő bizottság tagjának felkéri *Medgyesi* Marida és *Roda* Mária cinkotai tagtársakat, mint vidéki tagokat; *Kishonti* Barnát és *Várad* Józsefet, mint fővárosi tagokat. Egyben úgy határoz, hogy a szavazatszedő bizottság munkájánál a jelenlegi főtítkár és titkár legyen ott.

A választmány *Mácsay* Károly javaslatára elhatározza, hogy az egyesület tagjainak pontos névjegyzékét összeállítja és a Magyar Tanítóképző márciusi számában kinyomatja. Óhajtja, hogy a nagy taglétszámmal rendelkező intézetek példája buzdítólag hasson a többiekre is.

A választmány köszönetet mond *Gömöri* Sándor tiszteleti elnöknek, aki a jelölő bizottsági ülést bezárja. K. m. f. *Gömöri* Sándor s. k., a jelölő bizottság elnöke, *Erdélyi* Olga s. k., titkár.

Elnökségi ülés. — *Jegyzőkönyv*, mely felvétellett a T. I. T. O. Egyesületének 1937. márc. 3-án a budapesti I. ker. áll. tanítóképző-intézetben megtartott elnökségi ülésről. Jelen vannak *Padányi-Frank* Antal dr. elnöklété mellett: *Molnár* Oszkár, *Lux* Gyula dr., *Jaloveczky* Péter, *Éber* Rezső, *Mesterházy* Jenő, *Erdélyi* Olga.

Mesterházy Jenő az elnökség elé terjeszti hat képző-intézeti tanárnak a T. I. T. O. Egyesületébe való felvételére irányuló kérelmét. Belépni óhajtanak: 1. *Merő László* (Eger, érs. r. k.), 2. *Csirszka Konrád* (Győr, kir. kat.), 3. *Papp Ernő* (Győr, kir. kat.), 4. *Schleich Lajos dr.* (Győr, kir. kat.), 5. *Tibor István* (Győr, kir. kat.), 6. *Wergler Béla* (Baja, áll. tan.-képző). — Bejelentették az egyesületből való kilépésüket: 1. *Hidegh Béla* (Esztergom, érs. r. k.), 2. *Desics József* (Baja, áll. tan.-képző).

Az elnökség örömmel üdvözlí az egyesület tagjai között a fiatal tagtársakat, ugyanakkor sajnálattal kénytelen tudomásul venni a két nyugdíjas tag kilépésére vonatkozó közlést.

Elnök az ülést bezárja. K. m. f. *Padányi-Frank Antal dr. s. k.*, elnök, *Erdélyi Olga s. k.*, titkár.

A Felsőoktatási Kongresszussal kapcsolatos levelek. — Közönyünk januári számában közöltük azokat a leveleket, melyeket egyesületünk elnöksége intézett dr. *Imre Sándor*, dr. *Husztí József* és dr. *Gelei József* egyetemi tanárokhoz. — Az üdvözlő levelekre dr. *Imre Sándor* és dr. *Gelei József* tanár urak válaszoltak annyi melegséggel és irántunk való megértéssel, hogy sietünk azokat tudomására adni tanárságunk egyetemének, mert mindnyájunkhoz szólnak ezek a levelek.

Igen tisztelt Elnökség! A tek. Elnökség szíves volt megtisztelni azzal, hogy a felsőoktatási kongresszuson tartott előadásaimról megemlékezett. Ez meglepett és meg is örvendeztetett. Mindíg jól esik, ha megértést tapasztalunk s nekem a t. Elnökség levele ezt az érzést hozta. Nemcsak egy nevezetes testület céltudatos vezetőségének a szavát olvastam belőle, hanem a régi tanítványok hangja melegített. Igen köszönöm. Kiváló tisztelettel hívük *Imre Sándor*. Budapest, 1937. jan. 11.

Mélyen tisztelt Elnök Uram! A Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesületének nevében hozzám intézett sorait hálás tisztelettel köszönöm.

A levélben érintett állásfoglalásom a leendő tanítóképző-intézeti tanárok doktorátusának ügyében nem volt nehéz dolog. Tapasztalatom szerint, és egyúttal a nemzeti közművelődés érdekében igen helyesen, ennek a tömegnevelésnek élére fiatalságunk legkiválóbb egyéniségei jutnak. Voltaképpen ugyanezt szeretném megvalósulva látni a középiskolai tanárság esetében is. Ott is tisztán csak a kiválóságokat engedném álláshoz, hiszen nemzedékek sorozatának sorsa dől el az ő nevelői-oktatói készségükön. Nekem a tanítóképző-intézeti tanárjelöltjeim közül került már olyan növendék a kezembe, akit állattani tanulmányainak tökéletesbbitése végett Franciaországba küldtem ki, ott *Pérez* párisi professzor kollégámmal összefogva, a francia közoktatásügyi minisztériumnál ösztöndíjat verekedtünk ki számára, hogy a Rostocki Tengerbiológiai Állomáson kutathasson, vizsgálódhasson.

Ez és az ilyenek az okai annak, hogy én a mélyen tisztelt Elnök úr által képviselt ügynek bármikor a legnagyobb készséggel állok szolgálatára.

Maradtam a tekintetes Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesülete és a nagyon tisztelt Elnök úr iránt őszinte tisztelettel: Dr. *Gelei József* ny. r. egyetemi professzor. Szeged, 1937. januárius hó 15-én.

Egyesületünk felterjesztése az alkotmánytani tankönyv új kiadása ügyében. — *Nagyméltóságú Miniszter Úr! Kegyelmes Urunk!* A Tanítóképző-Intézeti Tanárok Országos Egyesülete f. é. január-havi taggyűlésén foglalkozott az alkotmánytan tanításának a kérdésével és annak hat-

hatósabbá tétele érdekében szükségesnek találja, hogy Nagyméltóságodnak a 884—05—30/1929. VIII. e. sz. rendeletével engedélyezett alkotmánytani kézikönyvből mielőbb új kiadás készüljön.

Bátorkodunk rámutatni arra, hogy innen-onnan ez az alkotmánytani tankönyv már nyolc éve, hogy megjelent. Azóta számos olyan fontos törvény és rendelkezés látott napvilágot, melynek pótlására az alkotmánytan szaktanárai jegyzetek készítésére és diktálására kényszerülnek, ami pedig ellenkezik a Rendtartás szellemével. Ebben a tankönyvben nincs még szó pl. az 1929. évi XXX. törvényről (a közigazgatás rendezéséről), holtl azóta már ennek a törvénynek a módosításáról és kiegészítéséről is megjelent egy újabb törvény (az 1933. évi XVI. t. c.). A mielőbbi újabb kiadás alkalmával nemcsak az új és szükséges pótlások kerülhetnek be a felfrissült tankönyvbe, hanem kimaradhatnak olyan részletek, melyeket a tanítónövendékek az iskolaszervezetben vagy egészségügy keretében úgyis tanulnak (pl. a közegészségügy igazgatása vagy a közoktatásügy szervezete) és esetleg megrövidülhetnek olyan részletek, amelyek túlzott bőséggel tárgyaltaknak a jelenlegi tankönyvben (pl. a magyar állam adó-nemei).

Hódoló tisztelettel kérjük Nagyméltóságodat arra is, hogy kegyeskedne kieszközölni az ország 12 állami tanító- és tanítónöképző-intézete számára hivatalos lapunknak, a Budapesti Közlönynek díjtalan járatását is. Ez a hivatalos sajtótermék nélkülözhetetlen tanítási segédeszköz az alkotmánytani ismereteket tanító tanárok kezében. Intézeteink mégis képtelenek erre a fontos lapra csekély dotációjuk miatt előfizetni és így e lap hiánya miatt hezagos az alkotmánytan eredményes tanítása. A jól kiképzett magyar tanító tudásához pedig feltétlenül szükségesek a tökéletes és alapos alkotmánytani és újabb közigazgatási ismeretek, amelyeket pótolni időről-időre, míg egy-egy újabb kiadása nem jelenik meg az előírt tankönyvnek, csak a Budapesti Közlönyből lehet.

Megismételve két kérésünket, maradunk a Nagyméltóságú Miniszter Úr iránti hódoló tiszteletünkkel: Budapest, 1937. január 29-én. *Padányi-Frank* Antal s. k. elnök. P. h. *Mesterházy* Jenő s. k. főtítkár.

H I R E K

Címadoományozás. A kormányzó a közokt. miniszter előterjesztésére *Pazar* Zoltánnak, a jászberényi áll. tanítóképző nyug. rajztanárának a tanítóképző-int. igazgatói címet adományozta.

Elismerés. — A hősi temető és sírok gondozása körül szerzett érdemeiért az esztergomi érseki tanítóképző-intézet honvédelmi miniszteri okirati dícsérő elismerésben részesült.

Elöléptetés. — A kormányzó a közokt. miniszter előterjesztésére *Straub* Ferenc szegedi királyi katolikus tanítóképző-intézeti rendes tanárt — az elcsatolt területen 1921. július 26-tól 1924. augusztus 31-ig eltöltött szolgálati idejének az előlépés szempontjából kegyelemből való beszámításával — az 1936. évi augusztus 1-től számított hatállyal az állami középiskolai és a velük egy tekintet alá eső tanárok részére megállapított és az állami rendszerű VI. fizetési osztály 3. fokozatának megfelelő X. fizetési fokozatba előléptette.

A Szent István Akadémia új tagja. — A Szent István Akadémia Váradi József bpesti áll. tanítóképző-int. tanárt, a rk. polg. isk. tanárképző főiskola megbízott tanárát irodalmi és társadalmi téren kifejtett érdemes munkásságáért a hittudományi-bölcséleti osztályba rendes tagul megválasztotta.

Személyi hírek, előadások. — Vitéz *Komárnoky* Gyula, az áll. óvónőkészítő-int. tanára *Rajzkönyv* címmel mintegy 1500 ábrát tartalmazó könyvet írt, amely az óvodai foglalkozásokhoz nélkülözhetetlen rajzolás mutatja be. Ára elővételben 5 P. — *Mesterházy Jenő* a rádió *Mit nézzünk meg?* c. előadás-sorozatában márc. 6-án a Szervita-téri templomot ismertette. — *Undi Mária* bpesti VII. ker. áll. tanítónőkészítő tanárt a közokt. miniszter abba a bizottságba hívta be, amelynek az lesz a feladata, hogy a júl. 30-tól aug. 5-ig Párisban megtartandó VIII. rajz- és művészetoktatásügyi kongresszuson a magyar részvétel sikeres és szakszerű előkészítését biztosítsa. — *B. Szűcs Ferenc*, a debreceni ref. tanítónőkészítő zenetanára *Az el. isk. énektanítás korszerű problémáiról* tartott jan. 26-án a debreceni ref. tanítókörben igen nagy érdeklődéssel kísért előadást. Az előadást az intézet növendékeinek kamarakórusa bemutatásokkal kísérte. Az előadásról az *Énekszó* c. zenepedagógiai folyóirat részletes beszámolót közölt. — Jan. 4—8-a között a nagykovácsi tanítóképző-intézetben a református népiskolai vallásos nevelés növelése érdekében nevelésügyi értekezlet volt, amelynek tárgyalásait dr. *Imre Sándor* vezette, s amelynek utolsó napján megjelent dr. *Ravasz László* dunamelléki református püspök is. Előadásokat tartott: *Váczy Ferenc* igazgató, dr. *Juhász Béla* tanár, bemutató tanításokat végeztek: *Pál Lajos*, *Márton Barna* és *Páhán István*. — A rádióban márc. 11-én a *Magyar szerzők bemutató estje* keretében dr. *Gárdonyi Zoltán* soproni evang. ttóképző-int. zenetanár *Ünnepi nyitány* c. szerzeménye is bemutatásra került. — A győri Szabadegyetem a f. iskolaév II. felében *Tibor István* rk. ttóképző-int. tanár a serdülő ifjúság problémáiról 3, *Polesinszky Jenő* a légvédelem köréből 2 előadást tartott, dr. *Schleich Lajos* ugyancsak rk. képző tanár *Királylátogatások Győrött* címen adott elő.

Irodalmi szemle. — Csada Imre dr.: *Egy mástól különböző elemek előnyös kapcsolása.* (Fizikai és Kémiai Didaktikai Lapok, VII. évf. 2. sz.) — *Jaloveczky Péter*: *Egyszerű minőségi elemzés* (U. o.). — *Mesterházy Jenő*: *Die Krönungs-Kirche* (Hungaria, febr. sz.); *Uralte Töpferkunst in Ják* (u. o.). — *Drozdy Gyula*: *Eötvös útján, előre!* (Néptanítók Lapja, 70. évf. 4. sz.). — *Padányi-Frank Antal* dr.: *Mit látunk mi a Néptanítók Lapjában?* (U. o.). — *Ferenczi István*: *A történelmi anekdoták szerepe a népiskolában* (U. o.). *Mesterházy Jenő*: *Liszt Ferenc diszkardja* (Zene, 1937. évi 8. sz. Különlenyomatban is megjelent.) — *Mácsay Károly*: *A nemzeti sorsközösség átérzésére való nevelés* (Néptanítók Lapja, 70. évf. 5. sz.). — *Németh Sándor*: *Pázmány Péter* (Pestvármegyei Népművelés, IX. évf. 3. sz.) — *Sztankó Béla*: *Az iskolai énektanítás módszeréről* (Énekszó, IV. évf. 5. sz.) — *Váradi József*: *A nemzeti kisebbségek és oktatásügyük.* (Nevelésügyi Szemle, I. évf. 2. sz.); — *Mesterházy Jenő*: *Az ezredéves emlékmű* (Pedagógiai Szeminárium, VII. évf. 6. sz.).

Színlelőadások, hangversenyek. — Az esztergomi rk. tanítóképző-intézet *Mária* kongregációja márc. 6-án az intézet dísztermében színlelőadást rendezett. Az intézet növendékei dr. *Madarász Flóris* *A tékozló fiú* c. zenés és énekes, négyfelvonású bibliai színjátékát adták elő. Az előadás iránt városszerte nagy volt az érdeklődés. Az intézet zenekara és a darabban szereplő növendékek megérdemelten nagy sikert arattak. — A mis-

kolci izr. tanítónőképző-intézet márc. 7-én Kiss József halálának 15. évfordulója alkalmából gazdag műsorú emlékünnepelet rendezett. Az intézet Kiss József-emlékszobát rendezett be. Ez a szoba Kiss József dolgozószobájának a bútoraival van berendezve, melyeket a család örök letétként az intézetnek engedett át. Ebben a szobában kapott helyet a költő gyermekei által adományozott s a költőre vonatkozó ereklyegyűjtemény.

Hatévolyamú tanítóképzés Ausztriában. — Az osztrák államszövetség közoktatásügyi tanácsa olyan törvényjavaslatot fogadott el, amely a tanítóképzés idejét hat évben állapítja meg. Ha a javaslat törvényerőre emelkedik, Ausztriában a tanítóképzés egy négy évig tartó alsó tagozatra és egy két évig tartó felső tagozatra fog oszlanı. Az alsó tagozat a közműveltségı anyagot, a technikai és mővészeti irányú képzést fogja megadni, a felső tagozat pedig legnagyobb részben a szakképzés célját fogja szolgálni. (Pedagógiai Szeminárium.) A szomszéd ország tanítóképzésének ez a reformja ilyen módon tökéletesen megegyezik a tanítóképzés szervezetének azzal az elgondolásával, amelyért a tanítóképző-int. tanárság az 1928-ban megtartott III. Egyetemes Tanügyi Kongresszuson sikraszállt, s amely a TITOE munkatervének, a tanítóképzés törvényes rendezése mellett, ma is a legfontosabb programpontja.

Folyóiratok életében bekövetkezett változások. — *Éltes Mátıyas* elhalálózása folytán a Magyar Gyógypedagógia felelős szerkesztőı tisztét dr. *Tóth Zoltán*, a gyógyped. tanárképző fıiskola igazgatója vette át. — A Kir. Tanfelügyelők Országos Egyesületének folyóirata, mely eddig *Népoktatási Szemle* címen jelent meg, most új és igen izléses köntőben *Iskola és Élet* címen látott napvilágot. Új számának tartalmából azt lehet megállapítani, hogy tanügyiigazgatási és pedagógiai kérdéseken kívül a tudomány, az irodalom és mővészet időszerő kérdéseivel is foglalkozni fog. Kérdés azonban, hogy ez az extenzitás nem fog-e az intenzitás rovására esni. A folyóirat új száma egyébként értékes tartalommal jelent meg. Dr. *Kemenes Illés* formailag is szép cikkében érdekesen világít rá a tanügyiigazgatás új szervezetének számos mozzanatára és várható üdvös következményeire. Ugyancsak érdemesek az elolvasásra azok a cikkek, amelyekben a népiskola és a különbözı középfokú iskolák egy-egy ismert munkása nyilatkozik az új iskolafelügyeletről.

Az állástalan tanító(nő)k szervezkedése. — Az összes egyetemek, felső- és középfokú szakiskolák évek óta több pályára kész nőt és férfit bocsátanak ki szárnyaik alól, mint amennyi valóban el tud helyezkedni. Így következett be egy egyetemes túltermelés. A tanítónői pályán már több mint egy évtized óta megvan s 2—3 év óta a végzett tanítókat is fenyegeti. Az elhelyezkedni nem tudó okl. tanítók és tanítónők most megalakították a Magyar Állástalan Tanítók Országos Egyesületét. Legutóbb pedig érdekeik védelmére *Fiatal Tanító* címen szerény terjedelmő időszi lapot is indítottak. Az Egyesület vezetősége minden hétfőn 10—12-ig s csütörtökön d. u. 3—5-ig az Orsz. Baross Gábor-kör különhelyiségében (VIII. József-körút 70.) az érdeklődőknek felvilágosítással szolgál.

Halálózás. — *Litkey Péter*, a nagykovársi ref. tanítóképző-intézet zene-tanára életének 47., tanári működésének 22. évében hosszas betegség után Hajdúböszörményben elhunyt. Febr. 23-án nagy részvétellel temették el. Elhunytáról az intézet igazgató-tanácsa, tanári testülete és tanulóifjúsága külön gyászjelentést adott ki. A jó kartársnak és nemes nevelőnek emlékét kegyelettel megőrizzük! — *Veress Gábor*, a nagyenyedi ref. tanítóképző-intézet ny. tanára 58 éves korában meghalt. Áldás emlékére!

Felelős szerkesztő és kiadó: Molnár Oszkár.